

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Barbora Kachlíková

Srovnání zdanění příjmů zaměstnance a podnikatele

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Radim Boháč Ph.D.

Katedra finančního práva a finanční vědy

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 21.3.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Barbora Kachlíková

Obsah

ÚVOD.....	1
1 ZAMĚŠTNANEC A PODNIKATEL JAKO SUBJEKTY DANĚ Z PŘÍJMŮ FYZICKÝCH OSOB.....	3
1.1 Daň z příjmů fyzických osob a její pojetí.....	3
1.1.1 Daň z příjmů.....	3
1.1.2 Pojistné na sociální zabezpečení a veřejné zdravotní pojištění.....	4
1.2 Zaměstnanec a podnikatel.....	5
1.2.1 Zaměstnanec.....	6
1.2.2 Podnikatel.....	11
2 KONSTRUKCE DANĚ Z PŘÍJMŮ – ZÁKLAD DANĚ.....	16
2.1 Dílčí základ daně zaměstnance.....	17
2.1.1 Konstrukce dílčího základu daně a teoretické problémy s ní spojené.....	17
2.1.2 Pojistné na sociální zabezpečení.....	22
2.1.3 Pojistné na veřejné zdravotní pojištění.....	23
2.1.4 Maximální vyměřovací základ pro pojistné.....	24
2.1.5 Solidární zvýšení daně.....	25
2.2 Dílčí základ daně podnikatele.....	26
2.2.1 Charakteristika s ohledem na uplatnění výdajů.....	26
2.2.2 Účetnictví a daňová evidence.....	28
2.2.3 Daňová evidence a uplatnění výdajů paušálem.....	29
2.2.4 Výběr optimální metody a její změna.....	29
3 ZAMĚŠTNANEC A PODNIKATEL – SROVNÁNÍ.....	36
3.1 Práce a formy jejího výkonu.....	36
3.2 Zaměstnanec a podnikatel v číslech.....	37
3.3 Vývoj výnosů daně z příjmů fyzických osob.....	40
3.3.1 Ekonomický vývoj.....	40
3.3.2 Legislativní vývoj.....	41
3.4 Efektivní zdanění zaměstnance a podnikatele.....	49
3.5 Uplatnění výdajů procentem z příjmů.....	51
3.6 Cena práce a švarc-systém.....	56
ZÁVĚR.....	61

POUŽITÁ LITERATURA.....	I
KLÍČOVÁ SLOVA (KEY WORDS).....	IX
SHRNUTÍ.....	X
RESUMÉ.....	XII

Úvod

Přáním každého zaměstnance i podnikatele je platit co nejnižší daň a získat co nejvíce sociálních jistot. V české daňové realitě však zvláště mezi zaměstnanci panuje pocit, že jejich daňové břemeno je výrazně vyšší než břemeno podnikatelů, což by dokazovalo i srovnání výnosů z daní od obou těchto skupin. Podnikatelé toto obvykle neodmítají, avšak tvrdí, že zvýhodnění je kompenzací za mnohem nižší míru sociální jistoty, kterou oproti zaměstnancům mají. Zdanění příjmů se bezprostředně dotýká většiny obyvatel, a tak se často z diskuze o jeho provedení či změnách stává velké politické a mediální téma, kde pro právo zbývá jen minimum prostoru. Jak je tomu ale doopravdy? Existuje rozdíl mezi zdaněním zaměstnanců a podnikatelů? Je možné z toho usuzovat pouze na základě srovnání výnosů daní? A je nutno v případě podnikatelů kompenzovat nějakou nerovnost? To jsou otázky, kterými by se mělo zabývat primárně právo.

Tématem mé práce je tak právě srovnání zdanění příjmů zaměstnanců a podnikatelů z hlediska právního. Cílem mé práce je zjistit, jaké jsou reálné rozdíly ve zdanění těchto subjektů. A to jednak jako celé skupiny, kdy jako kritérium vidím právě rozpočtový příjem plynoucí od každé skupiny, jednak jako jednotlivců, kde za kritérium považuji zejména efektivní zdanění jednotlivce. Tato srovnání mají za cíl zejména identifikovat problematické oblasti v případě zdanění obou skupin, na které se chci následně zaměřit. Výstupem by pak měl být návrh jednotlivých změn, které by se měly v rámci daňového systému uskutečnit.

Vzhledem ke stanovenému cíli jsem práci rozdělila na tři základní kapitoly. První má za úkol identifikovat základní pojmy v souvislosti s účelem této práce. Ty jsou v zásadě tři: daň, zaměstnanec a podnikatel. Vymezení širě pojmu daň významně ovlivňuje chápání velikosti daňového břemene. Identifikace subjektů je pak zcela zásadní s ohledem na to, že pro každý subjekt je daň stanovována odlišným způsobem. Nejvýznamnější odlišností je určení základu daně, o němž hovoří druhá kapitola. Vzhledem k objemu materie se nesnažím položit komplexní výklad, ale vypichuje pouze skutečnosti zásadní právě pro srovnání daných subjektů. Poslední kapitola se pak zabývá samotným srovnáním. Vychází zejména z předchozích, spíše teoretických

kapitol, avšak zjištěná fakta se snaží zanést do historického kontextu. Zkoumání ekonomické situace a legislativních změn je následně podkladem identifikace současných problémů při zdaňování obou skupin a je též výchozím bodem pro případné návrhy opatření, které by mohly daňový systém zdokonalit.

Kromě zákonné úpravy jako literaturu používám teoretické publikace, jež se zabývají vymezením stěžejních pojmů, nicméně zcela zásadním zdrojem pro závěrečnou kapitolu jsou zejména novely zákona o daních z příjmů, usnesení o státním závěrečném účtu a zprávy o finanční činnosti daňové (finanční) správy, které odráží uskutečňované legislativní změny v číslech a dovolují tak provést samotné srovnání skupin jako celků.

V prvních dvou kapitolách práce užívám zvláště metodu deskriptivní a metodu analýzy. Ta je uplatněna obzvláště při identifikaci pojmů zaměstnanec nebo podnikatel, avšak částečně i v kapitole zabývající se základem daně. Poslední kapitola je naopak založena čistě na analýze zjištěných skutečností. Tato analýza je pak i hlavním podkladem pro konečnou komparaci obou zkoumaných subjektů.

1 Zaměstnanec a podnikatel jako subjekty daně z příjmů fyzických osob

1.1 Daň z příjmů fyzických osob a její pojetí

1.1.1 Daň z příjmů

Daň z příjmů fyzických osob lze řadit mezi nejvýznamnější daně vybírané na území České republiky. Ačkoliv za základní stavební kámen daňové soustavy jsou považovány daně nepřímé, zvláště pak daň z přidané hodnoty,¹ není možné pohlížet na daň z příjmů fyzických osob jako na doplňkovou. Důvodem je jednak výnos této daně,² který stále tvoří významnou část daňových příjmů státu, jednak bezprostřednost, se kterou se dotýká poplatníků. Ačkoliv nepřímé daně se promítají do cen výrobků, nejsou jediným faktorem určujícím výslednou cenu, a proto reakce na jejich změnu, zejména zvýšení, nejsou u konečného spotřebitele tak výrazné jako v případě daně z příjmů. Tu naopak poplatník vnímá velmi citelně.

Právní úpravu této oblasti nalezneme v zákoně č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o daních z příjmů“). Tento zákon neobsahuje definici předmětu zdanění fyzických osob – tedy příjmu – pouze vymezuje okruhy činností, popřípadě jiné skutečnosti, které podléhají této dani, a dělí je celkem do pěti skupin. Cílem mé práce je zejména zhodnocení úpravy vztahující se ke dvěma nejvýznamnějším skupinám příjemců, tedy zaměstnancům a podnikatelům. Pro tuto oblast jsou relevantní zvláště první dvě kategorie příjmů – příjmy ze závislé činnosti a

1 BAKEŠ, M., KOTÁB, P., MARKOVÁ, H. a kol. *Finanční právo*. 6., upravené vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 169. ISBN 978-80-7400-440-7.

2 Výnos daně z příjmů fyzických osob za rok 2013 činil 141,6 mld. Kč, což je více než jedna pětina celkových ročních daňových příjmů. Blíže viz GENERÁLNÍ FINANČNÍ ŘEDITELSTVÍ. *Informace o činnosti Finanční správy České republiky za rok 2013*, č.j. 30915/14/7000-01000-050012. s. 3.

příjmy ze samostatné činnosti. I přesto je nutné akceptovat, že oběma subjektům, kterými se zabýváme, mohou plynout příjmy i z dalších zákonem stanovených kategorií.³

1.1.2 Pojistné na sociální zabezpečení a veřejné zdravotní pojištění

Pokud však chceme obsáhnout celou platební povinnost, které zaměstnanec i podnikatel podléhají, musíme chápat daň v širším smyslu, tedy ne pouze jako plnění, které zákon za daň označuje, ale i jako takové plnění, které, ač se daní nenazývá, obdobné znaky jako daň nese.

Zákon o daních z příjmů ani jiný daňový zákon je obecně nedefinuje. Pokouší se o to pouze daňová teorie, a to na základě typických přívlasků. Jako jednu z možných definic uvádí Kubátová ve své Daňové teorii a politice tuto: „*Daň je definována jako povinná, nenávratná, zákonem určená platba do veřejného rozpočtu. Je to platba neúčelová a neekvivalentní. Daň se pravidelně opakuje v časových intervalech (např. každoroční placení daní z příjmů) nebo je nepravidelná a platí se za určitých okolností (např. při převodu nemovitosti).*“⁴ Za plnění, která právě tyto znaky z velké části naplňují, je teorií považováno pojistné na sociální zabezpečení včetně příspěvku na politiku zaměstnanosti⁵ a pojistné na všeobecné zdravotní pojištění.⁶

Samotný pojem pojistného je oproti pojmu daň víceúčelový. Lze si pod ním představit jednak plnění vzniklé v souvislosti s uzavřenou pojistnou smlouvou na základě soukromého práva, nebo povinnost, která vychází přímo ze zákona a pojistné klasifikuje jako příjem veřejných rozpočtů. Takové pojistné je pak označováno jako pojistné veřejné.⁷ Platební povinnost zakládá přímo zákon, což je charakteristické i pro daň, avšak jsou tu i další významné podobnosti, které přispěly k chápání pojistného jako daně. Dle definice Kubátové je pojistné taktéž nenávratné. Není sice možné dostat zpět

3 Hlavním, výrazně převyšujícím zdrojem celkových příjmů poplatníka je však ve valné většině případů pouze jeden druh příjmů ze zákonem vymezených kategorií. Blíže viz VANČUROVÁ, A. *Zdanění osobních příjmů*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013. s. 98. ISBN 978-80-7478-388-3.

4 KUBÁTOVÁ, K. *Daňová teorie a politika*. 5., aktualizované vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 16. ISBN 978-80-7357-574-8.

5 Dle zákona č. 589/2012 Sb. ve znění pozdějších předpisů o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na politiku zaměstnanosti.

6 Dle zákona č. 592/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů o pojistném na veřejné zdravotní pojištění.

7 BOHÁČ, R., *Daňové příjmy veřejných rozpočtů v České republice*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2013. s. 193. ISBN-978-80-7478-363-0.

výplatu pojistného, ale v budoucnu může poplatník obdržet plnění ve formě dávek z pojistného systému. Tato výplata však nemůže zastat roli návratného plnění, ačkoliv se zdá, že poplatník takto dostává peníze, které do systému vložil, zpátky. Jde pouze o „*transfer z výdajové strany veřejného rozpočtu směrem k tomuto poplatníkovi.*“⁸ Stejně tak je možné pojistné označit za platbu neekvivalentní. Poplatník nedostává žádné přímé, konkrétní a bezprostřední plnění. Dávky, které poplatník může v budoucnu obdržet, lze s jistými výhradami chápat jako přímé nebo konkrétní (i to je však sporné vzhledem k formě nenávratného plnění), avšak nikoliv jako bezprostřední plnění.⁹ Stejně jako daň z příjmů, jedná se také o opakující se platbu.

Znaky daně tak pojistné ve skutečnosti naplňuje. Problematická je pouze ekvivalentnost, v jejímž případě můžeme vidět silnější vazbu mezi platbou a protiplněním, které poplatník obdrží, oproti dani. Lze však hovořit jen o podmíněném protiplnění, jelikož obvykle nestačí platba pojistného, ale musí nastat další skutečnost, která umožní výplatu dávek (např. dosažení věku).

Důležitá je však i tendence poplatníků pohlížet na toto pojistné jako na daň či to, že OECD je ve své klasifikaci daní mezi daně začleňuje.¹⁰

Proto i v této práci budu o daňové povinnosti poplatníka hovořit v širším smyslu, kdy za její součást je považována nejen samotná daň, ale i platba obou pojistných, které se zcela zásadním významem podílejí na velikosti částky, kterou musí poplatník odvést za zdaňovací období.

1.2 Zaměstnanec a podnikatel

Jak bylo řečeno výše, práce je založena na srovnání dvou subjektů rozlišených na základě druhu příjmu, který většinově pobírají. Tyto subjekty jsem pro přehlednost nazvala zaměstnanec a podnikatel, avšak tato označení nelze chápat jinak, než jako jistý nadřazující pojem či legislativní zkratku, jejíž obsah se mění v závislosti na odvětví

8 BOHÁČ, R., *Daňové příjmy veřejných rozpočtů v České republice*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2013. s. 198. ISBN-978-80-7478-363-0.

9 BOHÁČ, R., *Daňové příjmy veřejných rozpočtů v České republice*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2013. s. 199. ISBN-978-80-7478-363-0.

10 JÁNOŠÍKOVÁ, P., MRKÝVKA, P., TOMAŽIČ, I. et. al. *Finanční a daňové právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. s. 289. ISBN 978-80-7380-155-7.

práva, ve kterém je užita. Pro účely této práce je tedy nutno nahlédnout do oblastí, ve kterých se tyto pojmy používají, zjistit, co mají společného, v čem se liší a jaký dopad to má na sféru daňového práva.

1.2.1 Zaměstnanec

Co se týče zaměstnance, jde primárně o pojem pracovního práva. Zákon č. 262/2006 Sb. zákoník práce ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákoník práce“) jej definuje v § 6 jako fyzickou osobu, která se zavázala k výkonu závislé práce v základním pracovněprávním vztahu. Tato definice však nemůže být objasněna bez přiblížení pojmů v ní obsažených, a to závislé práce a základního pracovněprávního poměru.

Dle taxativně vymezeného § 3 téhož zákona je základním pracovněprávním vztahem pracovní poměr a právní vztahy založené dohodami o pracích konaných mimo pracovní poměr. Ve všech případech jde tedy o smluvně založené vztahy s charakteristickým obsahem, který je blíže specifikován v dalších částech zákoníku práce. Problematictější (i přesto, že zákon podává jeho zevrubnou definici) je pojem závislé práce.¹¹ Hlavním důvodem je široký prostor pro výklad jeho jednotlivých charakteristických znaků. Ty zákon uvádí kumulativně celkem čtyři: a) vztah nadřízenosti a podřízenosti mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, b) výkon zaměstnání jménem zaměstnavatele, c) podle pokynů zaměstnavatele a d) přímo osobou zaměstnance; tyto znaky pak následně doplňuje o soubor podmínek, za kterých se závislá práce vykonává. Obvykle pak největší výkladové problémy činí určení hranice vztahu nadřízenosti a podřízenosti, a to v závislosti na formě a důsledcích udělování pokynů.

I samotný zákon však v některých případech přispívá k extenzivnímu výkladu pojmu zaměstnanec, a to když do něj zahrnuje i osoby, které (dosud či již) nejsou v pracovním

¹¹ § 2 z. č. 262/2006 Sb. zákoníku práce:

(1) Závislou prací je práce, která je vykonávána ve vztahu nadřízenosti zaměstnavatele a podřízenosti zaměstnance, jménem zaměstnavatele, podle pokynů zaměstnavatele a zaměstnanec ji pro zaměstnavatele vykonává osobně.

(2) Závislá práce musí být vykonávána za mzdu, plat nebo odměnu za práci, na náklady a odpovědnost zaměstnavatele, v pracovní době na pracovišti zaměstnavatele, popřípadě na jiném dohodnutém místě.

poměru.¹² I přesto všechno se zdá pracovněprávní úprava komplexní, a to i díky tomu, že instituty, které užívá, pečlivě definuje. Daňové právo úpravu v této podobě nicméně nepřejímá a pojem zaměstnanec chápe jako širší, než jak je definován v kontextu práva pracovního.

Zákon o daních z příjmů za zaměstnance označuje poplatníka s příjmy ze závislé činnosti.¹³ Daňový předpis se na rozdíl od zákoníku práce, který definuje stěžejní pojem závislé práce v úvodních ustanoveních, definici závislé činnosti vyhýbá. Klíčový význam závislé činnosti jako nejvýnosnější kategorie daně z příjmů v České republice však vyústil v nutnost charakterizovat blíže její obsah. Nejvyšší správní soud v tomto zdůraznil, že nelze popřít souvislost mezi pojmy pracovního a daňového práva, nicméně je nutné odlišit pojem závislé činnosti od pojmu závislá práce, který byl popsán výše.¹⁴

Povinnost dbát pokynů plátce při výkonu práce je jediná charakteristika, kterou zákon v souvislosti se závislou činností uvádí. Toto kritérium však Nejvyšší správní soud označil za nedostatečné, jelikož může být obsahem širokého okruhu smluvních vztahů. Soud tak raději zdůrazňuje závislost poplatníka na osobě plátce jako rozhodující skutečnost v případech, kdy je třeba určit, zda o závislou činnost jde či ne.¹⁵

Závislost pak vidí zejména v povaze vykonávané činnosti, typicky půjde o dlouhodobou činnost vykonávanou na jednom místě a pro jednoho zaměstnavatele. Určující bude také fakt, že k uzavření vztahu dochází v zájmu osoby činnost vykonávající. Neuzavření takového vztahu by ve výsledku takovou osobu poškozovalo. O závislou činnost ale naopak nepůjde, pokud se bude jednat o činnost specializovanou a vykonávanou pouze krátkodobě či nesoustavně, jejíž výkon bude podmíněn faktory do značné míry nezávislými na vůli zadavatele (typicky sezónní práce či práce podmíněné realizací jednorázové zakázky).¹⁶

12 BĚLINA, M. a kol. *Pracovní právo*. 6. doplněné a podstatně přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 58. ISBN 978-80-7400-283-0.

13 § 6 odst. 2 z. č. 586/1992 Sb. o daních z příjmů.

14 <http://kraken.slv.cz> [online]. 2005 [cit. 2015-12-04]. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 24.2.2005 č.j. 2 Afs 62/2004. Dostupné z WWW: <<http://kraken.slv.cz/2Afs62/2004>>.

15 <http://kraken.slv.cz> [online]. 2005 [cit. 2015-12-04]. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 24.2.2005 č.j. 2 Afs 62/2004. Dostupné z WWW: <<http://kraken.slv.cz/2Afs62/2004>>.

16 <http://kraken.slv.cz> [online]. 2005 [cit. 2015-12-04]. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 24.2.2005 č.j. 2 Afs 62/2004. Dostupné z WWW: <<http://kraken.slv.cz/2Afs62/2004>>.

Vzhledem k častým soudním sporům a nejasnostem ohledně výkladu pojmu závislá činnost vydalo ministerstvo financí i pokyn D-285, ve kterém se pokusilo shrnout závěry Nejvyššího správního soudu z případů, které v minulosti řešil.¹⁷

Osvětlení dílčích charakteristik závislé činnosti pak napomáhá zvláště identifikaci poměrů vyjmenovaných v § 6 odst. 1 písm. a) bod 1 z. o daních z příjmů. Ať se totiž může zdát výčet příjmů, které toto ustanovení obsahuje, taxativní, právě znění tohoto ustanovení nás přesvědčí o jeho demonstrativních účincích, vyplývajících ze zahrnutí všech: „*plnění v podobě příjmů ze současného nebo dřívějšího pracovněprávního, služebního nebo členského poměru a obdobného poměru, v nichž poplatník při výkonu práce pro plátce příjmu je povinen dbát příkazů plátce*“¹⁸ do tohoto výčtu.

Vedle poměru pracovněprávního (jako nejčastějšího), služebního a členského zde totiž zákon hovoří o tzv. obdobném poměru – tedy takovém poměru, který vykazuje obdobné znaky jako pracovněprávní (či služební nebo členský), avšak není možné jej pod některý z nich subsumovat. Nejvyšší správní soud jej vymezil jako „*takový poměr, který není pracovněprávním, služebním nebo členským poměrem, který však svojí podstatou a funkcí uvedeným poměrům odpovídá, tj. jeho základní charakteristiky jsou shodné jako u těchto poměrů.*“¹⁹ Jak již bylo řečeno, zákon přímo hovoří pouze o první z charakteristik, která je společná pro všechny poměry, a to povinnosti poplatníka při výkonu práce pro plátce příjmu dbát jeho příkazů. Judikatura však, obdobně jako v případě definice závislé činnosti, vymezila další znaky.

Aby se jednalo o takový poměr a následně tedy příjem z něj spadal do § 6 zákona o daních z příjmů, je nutné, aby byly kumulativně naplněny všechny tyto znaky. Prvním je být krátký (např. pracovní doba na dobu určitou), ale opakující se charakter vykonávané činnosti, který není po dokončení práce zkonsumován. Dalšími jsou úplatnost a ekonomická vzájemnost. Zvláště významným znakem je pak zejména právní vztah mezi poplatníkem a plátcem příjmu, který je založen obvykle dvoustranným právním

17 <http://business.center.cz/> [online]. 2005 [cit. 2015-12-04]. Pokyn č. D – 285 k aplikaci § 6 odst. 1 a 2 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, a vymezení tzv. závislé činnosti. Dostupné z WWW: <<http://business.center.cz/business/finance/dane/d-285.aspx>>.

18 § 6 odst. 1 písm. a) bod 1 z. č. 586/1992 Sb. o daních z příjmů.

19 <http://kraken.slv.cz> [online]. 2005 [cit. 2015-12-04]. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26.5.2005 č.j. 2 Afs 161/2004-131. Dostupné z WWW: <<http://kraken.slv.cz/2Afs161/2004#>>.

jednáním (pracovní smlouva) nebo jednostranně - jmenováním či správním aktem (rozhodnutí).

K identifikaci obdobného poměru je tedy třeba ověřit právní titul, na základě kterého by měl být založen, a to nejen z hlediska formálního, ale zejména z hlediska materiálního, jak konstatoval také Nejvyšší soud. „*Je nutné vždy posuzovat jeho skutečný, účastníky vztahu zamýšlený a chtěný obsah, a nikoliv pouze stránku vnějškovou, tj. jevovou, je-li účastníky navenek předstíráno něco jiného, než co skutečně obsahem svého právního vztahu učinili.*“²⁰

V tomto tvrzení je obsažen jeden ze základních principů práva, aplikovaný i v právu daňovém na základě § 8 odst. 3 z. č. 280/2009 Sb. daňového řádu ve znění pozdějších předpisů (dále jen „daňový řád“), tzv. zásada derogace simulovaných právních úkonů, dle níž je správce daně povinen vycházet ze skutečného obsahu právního jednání.²¹

Vedle pracovního poměru a dalších poměrů zákon do příjmů ze závislé činnosti zahrnuje např. i příjmy společníka společnosti s ručením omezeným nebo komanditisty komanditní společnosti, odměnu likvidátora či orgánu právnické osoby.

Poplatníka, kterému plynou příjmy z některé z těchto činností, pak označuje legislativní zkratkou jako zaměstnance. Tato legislativní zkratka má však odlišný obsah než pojem zaměstnanec používaný v právu pracovněprávním. Ten je výrazně užší a velmi zřetelně deklaruje podmínky, které je třeba pro jeho naplnění splnit. Důraz klade i na správnou formu – tedy existenci některého ze základních pracovněprávních vztahů.²² V daňovém právu však forma zdaleka nehraje takovou roli. Nezáleží totiž na tom, zda jde o vztah založený občanským právem nebo obchodním právem či dokonce fungujícím na základě práva veřejného.

Tento zásadní rozkol Nejvyšší správní soud odůvodnil takto: „*Zatímco předpisy soukromého práva umožňují subjektům zvolit si, jakým právním úkonem zamýšlený právní vztah založí v dané věci, zda bude uzavřena např. smlouva o dílo, smlouva o*

20 <http://www.ucetni-portal.cz/> [online]. 2005 [cit. 2015-12-08]. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 1.6.2005 č.j. 2 Afs 176/2004-140. Dostupné z WWW: <<http://www.ucetniportal.cz/soubory/judikatura/641.pdf>>.

21 Dle § 2 odst. 1 daňového řádu je tak povinen činit nejen v neprospěch poplatníka, ale i k jeho prospěchu.

22 <http://www.nssoud.cz/> [online]. 2004 [cit. 2015-12-08]. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 31.3.2004 č.j. 5 Afs 22/2003-55. Dostupné z WWW: <http://www.nssoud.cz/files/SOUDNI_VYKON/2003/0022_5Afs_0300055A_prevedeno.pdf>.

*obstarání věci, smlouva mandátní, smlouva o pracovní činnosti, smlouva o provedení práce, apod., veřejnoprávní předpisy nedávají již subjektům volbu v tom, jakým způsobem příjem z uzavřeného právního vztahu mohou zdanit.*²³ Rozsudek byl přezkoumán i Ústavním soudem, který se ve svém nálezu ztotožnil s argumenty Nejvyššího správního soudu a odmítl, že by docházelo k porušování čl. 2 odst. 4 ú. z. č. 1/1993 Sb. Ústavy České republiky ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Ústava“), kdy by nebyla respektována vůle smluvních stran při uzavírání dohod, a opět zdůraznil odlišnost mezi samotným uzavřením dohody a jejím procesním zajištěním, které v soukromém právu zcela podléhá autonomii vůle stran, a zdaněním příjmů z takové dohody, jež naopak podléhá gesci veřejného práva a úpravu smluvních stran plně odrážet nemusí.²⁴

Lze tedy jen potvrdit, že pojem zaměstnanec má odlišný obsah v právu pracovním a v právu daňovém, což přináší mnoho důsledků zejména při současné aplikaci těchto odvětví práva. Taková aplikace je však každodenním jevem. Ať jde o jakýkoliv vztah, z něhož plyne příjem, je povinností poplatníka jej zdanit, pokud zákon nestanoví jinak. Dichotomie v oblasti pracovního práva, případně obchodního či jiného práva a daňové oblasti tak pro poplatníka vytváří právní nejistotu. Ačkoliv poplatník uzavře smlouvu na základě své svobodné vůle, nemá zaručeno, že příjem z takového kontraktu bude zdaněn způsobem, který je na takový druh závazku obvykle aplikován.

Tato práce má primárně za cíl srovnat zaměstnance a podnikatele z hlediska daňového, proto pojem zaměstnanec bude v dalších částech práce primárně rozuměn tak, jak je chápán v oblasti práva daňového, a to zvláště s důrazem na takového zaměstnance, jehož příjmy pocházejí z některého z poměrů vyjmenovaných v § 6 odst. 1 písm. a) bod 1, povětšinou pak poměru pracovněprávního či obdobného. Pokud bude zaměstnancem míněn pojem v kontextu práva pracovního, bude na to v textu upozorněno.

23 <http://www.nssoud.cz/> [online]. 2004 [cit. 2015-12-08]. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 31.3.2004 č.j. 5 Afs 22/2003-55. Dostupné z WWW: <http://www.nssoud.cz/files/SOUDNI_VYKON/2003/0022_5Afs_0300055A_prevedeno.pdf>.

24 „*Je nepochybně na subjektech smluvního vztahu, aby si zvolili pro ně vhodnou formu procesní kooperace; daňové povinnosti vůči veřejné moci, které z takové činnosti plynou, však již přirozeně na vůli subjektů (v souzené věci plátce ani poplatníka) závislé nejsou.*“ Blíže viz <http://kraken.slv.cz> [online]. 2005 [cit. 2015-12-08]. Usnesení Ústavního soudu ze dne 12.1.2005 č.j. I.ÚS 352/04. Dostupné z WWW: <<http://kraken.slv.cz/I.US352/04>>.

1.2.2 Podnikatel

Stejně jako v případě zaměstnance bylo nutné pro dosažení účelu práce objasnit obsah tohoto pojmu v souvislosti s daňovým právem, nejinak tomu je u podnikatele. V případě příjmů ze závislé činnosti zákon o daních z příjmů v § 6 definoval jednotlivé druhy příjmů a legislativní zkratkou zaměstnanec pak označil ty, co tento druh příjmů pobírají. Podnikatel jako další subjekt zkoumání je však pojmem, se kterým zákon o daních z příjmů přímo neoperuje (hovoří pouze o podnikání²⁵), a proto je nutné jej vymežit.

Do § 6 zákona o daních z příjmů se zařazují ty příjmy, které pocházejí ze závislé činnosti. V případě § 7 stejného zákona, který obsahuje právě příjmy z podnikání, je kritériem subsumpce samostatná činnost. Stejně jako v případě závislé činnosti, zákon tento pojem nedefinuje. Nicméně judikatura v průběhu let vytvořila komplexní strukturu kritérií naznačujících, jaký druh příjmů bude pod § 7 zařazen.

První vodítko dává sám zákon, který označuje příjmy ze samostatné činnosti za zbytkovou kategorii k § 6.²⁶ Mimo jiné tím deklaruje, že ne všechny činnosti, které se jeví jako samostatné, je třeba zařadit pod § 7. Typickým příkladem může být činnost společníka společnosti s ručením omezením či člena orgánu právnické osoby. Tyto osoby lze jen těžko s přihlédnutím k pracovnímu právu vnímat jako zaměstnance, jak je označuje právo daňové. Poplatník proto musí věnovat nemalou pozornost právě podřazení druhu příjmu pod patřičný paragraf. Pokud příjem nelze zařadit do výčtu v § 6, je třeba zjistit, zda naplňuje znaky samostatné činnosti. Ty můžeme základně nalézt v rozsudku Nejvyššího správního soudu č.j. 8 Afs 6/2008, který stanoví, že poplatník musí prokázat, že je: „veden v příslušné evidenci, dále, že provozuje určitou z forem zemědělské výroby a současně naplňuje znaky podnikání ve smyslu § 2 odst. 1 obchodního zákoníku.“²⁷ Soud tak předložil v zásadě tři základní znaky samostatné činnosti: evidenci v příslušném rejstříku, naplnění znaků podnikání stanovených obchodním zákoníkem a skutečné provozování podnikání.

25 Zejména § 7 odst. 1 písm. c) z. č. 586/1992 Sb. o daních z příjmů ve znění pozdějších předpisů.

26 PELC, C. *Zákon o daních z příjmů. Komentář*. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 206n. ISBN 978-80-7400-364-6.

27 <http://kraken.slv.cz> [online]. 2009 [cit. 2015-12-20]. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 16.7.2009 č.j. 8 Afs 6/2008 – 129. Dostupné z WWW: <<http://kraken.slv.cz/8Afs6/2008#>>.

Ačkoliv v roce 2013 proběhla rekodifikace soukromého práva a obchodní zákoník byl derogován, judikatura, která by reflektovala nový občanský zákoník (který nyní obsahuje definici podnikání a podnikatele), zatím neexistuje, a tak je třeba prozatím vyjít z již neúčinného právního předpisu.

Z. č. 513/1991 Sb. obchodní zákoník ve znění pozdějších předpisů (dále jen „obchodní zákoník“) definoval podnikání jako soustavnou činnost prováděnou samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku.²⁸ Za podnikatele pak byl považován ten, kdo splnil některou z podmínek stanovených v § 2 odst. 2 obchodního zákoníku.²⁹ Definice těchto dvou pojmů v sobě tedy nesla i další ze znaků samostatné činnosti vyjmenovaných výše, a to zápis v příslušné evidenci. Aby činnost mohla být považována za podnikání, a následně tedy poplatník mohl příjmy z této činnosti danit dle § 7 zákona o daních z příjmů, muselo jít o podnikatele. Podnikatelem však byl dle zákona pouze ten, kdo byl zapsán v některém z veřejných rejstříků, nejčastěji živnostenském nebo obchodním. A tak přítomnost oprávnění rozhodovala o tom, zda se příjem podřadí pod § 7 či pod § 10 zákona v případě, že by oprávnění absentovalo. Z daňového hlediska jde o zásadní problém, jelikož podřazení příjmů pod některý z § 6-10 má ve svém důsledku kruciólní vliv na možnost uplatnění souvisejících výdajů.³⁰

Zákon o daních z příjmů tak opět činí rozdíly mezi soukromoprávními a veřejnoprávními aspekty podnikání. *„Zatímco absence příslušného oprávnění k podnikání ve sféře soukromého práva nemá vliv na platnost soukromoprávního úkonu, ve sféře práva veřejného, tedy i práva daňového, chování contra legem má zvláštní dopady. Nelze totiž stejná nebo dokonce větší daňová zvýhodnění přiznat těm*

28 §2 odst. 1 z. č. 513/1991 Sb. obchodního zákoníku.

29 Podnikatelem podle tohoto zákona je:

- a) osoba zapsaná v obchodním rejstříku,
- b) osoba, která podniká na základě živnostenského oprávnění,
- c) osoba, která podniká na základě jiného než živnostenského oprávnění podle zvláštních předpisů,
- d) osoba, která provozuje zemědělskou výrobu a je zapsána do evidence podle zvláštního předpisu.

30 „Možnost uplatnění výdajů (nákladů) je pak určována právě tím, k jakému druhu z uvedených příjmů je možno jej přiřadit. Zatímco např. příjmy z podnikání podle § 7 ZDP umožňují uplatnění široké škály výdajů (nákladů) vynaložených na dosažení, zajištění a udržení zdanitelných příjmů, u příjmů z kapitálového majetku tuto možnost právní úprava v době rozhodné nepřipouští.“ Blíže viz <http://www.ucetni-portal.cz/> [online]. 2005 [cit. 2015-12-20]. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26. 5. 2005 č.j. 7 Afs 35/2005. Dostupné z WWW: <http://www.ucetni-portal.cz/soubory/judikatura/653.pdf>.

*subjektům, kteří právní předpisy porušují, oproti těm, kteří se chovají secundum legem.*³¹

Obchodní zákoník tak vycházel z formálního pojetí podnikatele jako osoby zapsané v některé z evidencí, což ovlivnilo zásadně i právo daňové. Zatímco úplná absence oprávnění s sebou nesla jasně vymezené důsledky v podobě nemožnosti uplatnit výdaje zvýhodněnou formou, poněkud odlišně se judikatura postavila k situaci, kdy poplatník určité oprávnění má, ale překročí jeho mantinely. V takovém případě není možné zařadit příjem do sběrné kategorie § 10 zákona o daních z příjmů, kam spadají ostatní příjmy.³² Správce daně totiž není oprávněn posoudit skutečnosti, které spadají do působnosti jiného správního orgánu. Pokud by tak učinil, mohl by dojít k nesprávnému závěru a v důsledku toho by i nesprávně vyměřil daňovou povinnost.³³

Kromě držení oprávnění, které bylo chápáno jako nutný předpoklad k vykonávání samostatné činnosti, bylo nutné, aby poplatník současně skutečně vykoval podnikatelskou činnost, tedy samostatně prováděl soustavnou činnost vlastním jménem, na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku.

Přijetí nového občanského zákoníku však do této oblasti přináší mnoho změn a je nutné se zamyslet, jak se takovéto změny odrazí v právu daňovém. Zatím je příliš brzy, aby se případné konflikty objevily. Daňová přiznání za rok 2014, tedy první rok s novým zákoníkem, byla sice již podána, nicméně lze předpokládat, že tvorba nové judikatury bude trvat nejméně několik let. I přesto je nutné zamýšlet se nad prolínáním těchto oblastí alespoň v teoretické rovině.

Zásadní rozdíl mezi obchodním zákoníkem a novým občanským zákoníkem tkví v samotném pojetí podnikání. Obchodní zákoník se držel spíše formálního pojetí podnikání, které vycházelo ze skutečnosti, že podnikat může pouze podnikatel, tedy osoba disponující patřičným oprávněním. *A contrario*, ten kdo oprávnění neměl,

31 <http://www.ucetni-portal.cz/> [online]. 2007 [cit. 2015-12-20]. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 21.9.2007 č.j. 5 Afs 148/2006-50. Dostupné z WWW: <<http://www.ucetni-portal.cz/soubory/judikatura/655.pdf>>.

32 Tedy takové příjmy, které zvyšují majetek poplatníka, ale není možné je zařadit pod § 6 – 9 zákona o daních z příjmů.

33 <http://kraken.slv.cz> [online]. 2006 [cit. 2015-12-28]. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28.2.2006 č.j. 5 Afs 8/2005-79. Dostupné z WWW: <<http://kraken.slv.cz/5Afs8/2005#>>.

podnikal neoprávněně. Podnikání a neoprávněně podnikání tak obchodní zákoník odlišoval jako dvě na sobě relativně nezávislé činnosti.³⁴

Nový občanský zákoník se však od formálního pojetí značně odklonil a podnikatele definoval jako toho, kdo samostatně vykonává na vlastní účet a odpovědnost výdělečnou činnost živnostenským nebo obdobným způsobem se záměrem činit tak soustavně za účelem dosažení zisku, a to se zřetelem k této činnosti.³⁵ Primárně je tedy nyní podnikatelem ten, kdo podniká, a to bez ohledu na to, zda disponuje příslušným oprávněním. Až následně zákon stanoví fikci podnikatele jako osoby zapsané v obchodním rejstříku a právní domněnku podnikatele jako osoby mající živnostenské nebo jiné oprávnění.

Kategorii neoprávněného podnikání občanský zákoník úplně opustil a soukromoprávní důsledky vykonávání činnosti bez patřičného oprávnění shrnul v § 5 odst. 2, který však, co se týče obsahu (tedy že závaznost právního jednání vůči třetím osobám není absencí povolení dotčena), odráží původní tzv. neoprávněně podnikání.

Co z toho plyne pro daňové právo? Pokud bychom vyšli z judikaturou vyjmenovaných podmínek a pokusili se do nich reflektovat nový občanský zákoník, podnikání by mělo i pro daňové účely být skutečným výkonem činnosti podnikatele (zahrnovalo by tedy i takové činnosti, ke kterým nemá podnikatel oprávnění, vzhledem k materiálnímu pojetí pojmu podnikatel). Jak bylo řečeno výše, dříve bylo nutným předpokladem uskutečňování podnikání právě oprávnění - pokud jej osoba neměla, nemohla své příjmy z takové činnosti danit na základě § 7 zákona o daních z příjmu, ale povětšinou podle § 10 téhož zákona. Pokud tedy bude teoreticky možné vykonávat podnikatelskou činnost i bez oprávnění, naskýtá se otázka, zda příjem z takové činnosti bude nadále daněn jako tzv. ostatní příjem dle §10 nebo jako příjem z podnikání dle §7.

Pokud by takový příjem nadále zůstával zařazen mezi tzv. ostatní příjmy, nastane rozkol mezi podnikáním, jak je nyní chápáno v soukromém právu, a jeho veřejnoprávním aspektem. Pokud podnikání, byť neoprávněně, je stále podnikáním, ale příjmy z takové činnosti nejsou příjmem z podnikání, ale pouze příjmem zvyšujícím majetek poplatníka, vzniká nechtěná dichotomie. Sice zůstává zachován původní smysl

34 ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kolektiv. *Obchodní zákoník. Komentář*. 13 vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. s. 6. ISBN 978-80-7400-354-7.

35 § 420 odst. 1 z. č. 89/2012 Sb. občanského zákoníku.

takové úpravy, tedy že ten, kdo nejedná v souladu se zákonem, nemůže čerpat takové výhody, jako ti, kteří zákon dodržují, ale zakládá se zde nesystematické dvojí vnímání podnikání, které se nový občanský zákoník svojí úpravou pokouší překonat. Vhodnější by se tedy jevilo podřazení příjmů z podnikání bez oprávnění pod § 7 a příjmy z podnikání. V tomto případě by však bylo nutné tento paragraf novelizovat tak, aby se dostalo odlišení chování *secundum legem* a *contra legem*. Potom by ten, kdo nedisponuje oprávněním jako „speciální druh“ podnikatele, mohl uplatnit jen ty náklady, které prokazatelně vynaložil na dosažení svého příjmu. Obsahově by tedy úprava zůstala obdobná, nicméně by byla systematicky čistší, lépe by propojovala veřejnoprávní a soukromoprávní aspekty podnikání a v neposlední řadě by přispěla k větší právní jistotě.

2 Konstrukce daně z příjmů – základ daně

Dle čl. 11 odst. 5 Listiny základních práv a svobod je možné daně a poplatky ukládat jen na základě zákona. Judikatura Ústavního soudu dále specifikovala, že základní konstrukční prvky daně musí být obsaženy v zákoně.³⁶ Nenalezeme blíže definováno, které prvky daně jsou základní, avšak není pochyb o tom, že mezi ně patří základ daně. Jeho určení je naprosto stěžejní pro následné vypočtení daně.

Zákon o daních z příjmů uvádí obecný režim, jak základ daně určit v § 5 odst. 1. Je jím: „částka, o kterou příjmy plynoucí poplatníkovi ve zdaňovacím období, přesahují výdaje prokazatelně vynaložené na jejich dosažení, zajištění a udržení, pokud dále u jednotlivých příjmů podle § 6 až § 10 není stanoveno jinak,“ někdy označována též jako obecný základ daně.³⁷ Jde pouze o obecné ustanovení, které zdůrazňuje zejména časovou souvislost zdaňovaných příjmů a současně stanoví princip, dle kterého se zdaňují jednotlivé druhy příjmů poplatníka.³⁸

Forma obecného základu daně je však narušena již samotným dělením příjmů na specifické skupiny, které z hlediska práva odlišuje právě způsob kvantifikace jednotlivých druhů příjmů. Toto rozmělnění tak vede k existenci tzv. dílčích základů daně, které se vztahují k jednotlivým druhům příjmů dle § 6 až § 10.

Pokud pak plyne poplatníkovi ve zdaňovacím období souběžně dva nebo více druhů příjmů, je základem daně součet dílčích základů daně vypočtených z příjmů uvedených v § 6 až § 10.³⁹ Daň z příjmů je tedy daní syntetickou, která zdaňuje příjem poplatníka jako celek. Akcentuje znatelné rozdíly mezi jednotlivými zdroji příjmů, jejichž důsledkem je různá míra benevolence k uplatnění souvisejících výdajů, a využívá dílčích základů daně jako nástrojů pro zohlednění těchto diferencí v postupu výpočtu

36 <http://nalus.usoud.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-02-04]. Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 3/95 ze dne 11.10.1995 - Malé pivovary - zákonné zmocnění k vydání prováděcího právního předpisu. Dostupné z WWW: <<http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-3-95>>.

37 PELC, C. *Zákon o daních z příjmů. Komentář*. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 117. ISBN 978-80-7400-364-6.

38 PELC, C. *Zákon o daních z příjmů. Komentář*. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 118n. ISBN 978-80-7400-364-6.

39 § 5 odst. 2 z. č. 586/1992 Sb. o daních z příjmů.

daně jako takové. Ačkoliv se pak obecné pravidlo k určení základu daně zdá nevyužitelné (každý druh příjmů má vlastní (dílčí) základ daně), je dle mého názoru zastřešujícím pravidlem v chápání daně jako syntetické. Slouží též jako interpretační vodítko v případech osob s více druhy příjmů. Stejně tak je však využitelné i v případech nejasností ohledně výkladu dílčích základů či jejich nedokonalé úpravy, jež může nastat zvláště v důsledku častých novelizací zákona, které ne vždy přinášejí koncepční změnu.

Při srovnání zdanění příjmů zaměstnance a podnikatele je určení dílčího základu daně prakticky nejdůležitějším prvkem konstrukce. Postup k dosažení částky odpovídající základu daně je totiž v obou případech odlišný (zejména v souvislosti s uplatňováním výdajů) a má zásadní vliv na velikost daňového břemena poplatníka.

V obou těchto dílčích základech můžeme též nalézt sporné aspekty současné úpravy, které jsou předmětem nejen právní, ale i politické, a v důsledku toho i mediální kritiky. Ve skutečnosti však právě tyto aspekty zásadně určují výši základu a následně i výsledné daně, a tak významně ovlivňují pohled poplatníka – zaměstnance či podnikatele – na výši daně jako takové, i na jejich vzájemné srovnání.

2.1 Dílčí základ daně zaměstnance

Základ daně zaměstnance, tedy osoby, které plynou příjmy ze závislé činnosti, má v rámci daňového práva zvláštní postavení. V porovnání s evropskými, ale i světovými systémy se výrazně liší. Konstrukce zvyšujícího se základu, kterou zvolila Česká republika od roku 2008, nemá prakticky ve světě obdoby.⁴⁰

2.1.1 Konstrukce dílčího základu daně a teoretické problémy s ní spojené

Zákon o daních z příjmů tento dílčí základ daně vymezuje následovně: „*Základem daně jsou příjmy ze závislé činnosti, s výjimkou uvedenou v odstavcích 4 a 5, zvýšené o*

⁴⁰ VANČUROVÁ, A. *Zdanění osobních příjmů*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013. s. 120n. ISBN 978-80-7478-388-3.

*částku odpovídající pojistnému na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a pojistnému na veřejné zdravotní pojištění, které je z těchto příjmů povinen platit zaměstnavatel.*⁴¹ Specifičnost české úpravy tkví zejména v tomto ustanovení. Příjem zaměstnance ze závislé činnosti je totiž pro účely určení základu daně zvyšován o pojistné hrazená zaměstnavatelem a vzniká tzv. superhrubá mzda – termín sice právu neznámý, avšak v této souvislosti obecně používaný.

V praxi tak dochází k situaci, kdy základ daně je vyšší než hrubá mzda zaměstnance, a to i o více než 20%. V jiných zemích je však běžná právě opačná praxe, při které dochází ke snížení základu daně vůči hrubé mzdě, a to v důsledku možnosti uplatnit výdaje související se zaměstnáním (např. profesní vzdělávání, nákup pomůcek) či dopravné. Ojedinelá je i možnost uplatnit výdaje paušálem.⁴² V České republice však možnost snížit dílčí základ daně ze závislé činnosti, tedy uplatnit nějaké výdaje, neexistuje.

Tato metoda stanovení základu daně byla zavedena počínaje rokem 2008 v důsledku přijetí zákona č. 261/2007 Sb. o stabilizaci veřejných rozpočtů ve znění pozdějších předpisů. Z důvodové zprávy vyplývá, že toto zvýšení základu daně má sloužit jako opatření zajišťující určitou kontinuitu s režimem pojistného placeného zaměstnancem.⁴³ Obsahem tohoto ne zcela jasného tvrzení měl být zřejmě požadavek vyšší transparentnosti při určení nákladů, které má zaměstnavatel na každého zaměstnance, jak tvrdí soudobá vysvětlení. Zaměstnanec tak může na své výplatní pásce vidět nejen hrubou mzdu, ale právě i částku, kterou zaměstnavatel odvedl na pojistném na sociální zabezpečení a veřejném zdravotním pojištění. Ve výsledku je tak obeznámen s tím, jaký je celkový finanční náklad zaměstnavatele na jeho osobu. Z teoretického hlediska je však tato koncepce problematická.

Dílčí základ daně stanovený pomocí tzv. superhrubé mzdy je v zásadě základem fiktivním, nevztahujícím se plně k příjmům zaměstnance. Důvodem je právní forma jednotlivých pojistných hrazených zaměstnavatelem. Zákon č. 589/2012 Sb. o pojistném

41 § 6 odst. 12 z. č. 586/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů o daních z příjmů.

42 Např. Německo nebo Lucembursko, v Dánsku možné i u dopravného ve vzdálenostech nad 24 km. K tomu blíže viz VANČUROVÁ, A. *Zdanění osobních příjmů*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013. s. 147n. ISBN 978-80-7478-388-3.

43 <http://www.psp.cz/> [online]. 2007 [cit. 2015-02-04]. Důvodová zpráva ke sněmovnímu tisku 222/0 – vládnímu návrhu zákona o stabilizaci veřejných rozpočtů – s. 183. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=11049>>.

na sociální zabezpečení a o příspěvku na politiku zaměstnanosti ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o pojistném na sociální zabezpečení“) stanoví, že poplatníkem tohoto pojistného je zaměstnavatel (jeho povinností je odvádět 25% vyměřovacího základu), i zaměstnanec, který odvádí 6,5% vyměřovacího základu.⁴⁴

Z dikce § 9 odst. 2 z. č. 592/1992 Sb. o pojistném na veřejné zdravotní pojištění ve znění pozdějších předpisů je však patrné, že poplatníkem zdravotního pojištění je jen zaměstnanec a zaměstnavatel pouze za zaměstnance odvádí jeho část pojistného. Je tedy možno říci, že ve vztahu ke zdravotnímu pojištění je část pojistného hrazeného zaměstnavatelem příjmem zaměstnance (zaměstnavatel ji pouze odvádí za zaměstnance, ale de facto z prostředků, které by jinak náležely zaměstnanci), avšak v případě sociálního pojištění, kdy zaměstnavatel je dle zákona sám vedle zaměstnance poplatníkem, můžeme souvztažnost s příjmem zaměstnance najít jen stěží (zaměstnavatel zde odvádí pojistné sám za sebe, tato část odvodu tedy nemá vztah k zaměstnanci).

Právě toto rozdílné právní pojetí pojistných hrazených zaměstnavatelem znemožňuje tvorbu skutečného základu daně. Z doslovného znění zákona o daních z příjmů totiž vyplývá, že předmětem daně jsou jen příjmy.⁴⁵ Základ daně by pak měl být pouze kvantitativním parametrem pro určení výše daňové povinnosti, tedy konkretizací či kvantifikací těchto příjmů.⁴⁶ Zákonodárce však jde za hranici tradičního výkladu těchto pravidel a k výpočtu základu daně z příjmů ze závislé činnosti připočítává odvod zaměstnavatele na sociální pojištění. Jak bylo již řečeno výše, tato úhrada provedená zaměstnavatelem však příjmem zaměstnance není.⁴⁷ Základ daně v podobě hrubé mzdy je tak uměle navýšen. Ve svém důsledku to vede i k nutnosti zohlednění této konstrukce

44 Blíže viz § 1- § 7 z. č. 589/2012 Sb. o pojistném na sociální zabezpečení a o příspěvku na politiku zaměstnanosti ve znění pozdějších předpisů.

45 § 3 odst. 1 z. č. 586/1992 o daních z příjmů.

46 GRUŇ, L. *Finanční právo a jeho instituty*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2008. s. 144. ISBN 978-80-7201-745-4.

47 „*Jde o veřejnoprávní povinnost uloženou zaměstnavateli zákonem, jejímž prostřednictvím se zaměstnavatel podílí na udržování systémů veřejného pojištění.*“ Blíže viz <http://kraken.slv.cz/> [online]. 2008 [cit. 2015-02-06]. Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 24/07 ze dne 8.1.2008 – Návrh na zrušení zákona č. 261/2007 Sb. o stabilizaci veřejných rozpočtů. Dostupné z WWW: <<http://kraken.slv.cz/Pl.US24/07>>.

při určování vyměřovacích základů pro jednotlivá pojistná, kam se tato zvyšující položka nezapočítává.⁴⁸

Právě na tento rozpor, kdy je zaměstnanci do základu daně započítávána i položka, která není jeho příjmem, upozornila v rámci návrhu na zrušení zákona č. 261/2007 Sb. o stabilizaci veřejných rozpočtů skupina poslanců a senátorů. Těžiště jejich argumentace spočívalo v tvrzení, že „dle § 2 zákona o pojistném na sociální zabezpečení, je pojistné příjmem státního rozpočtu, z čehož dovozují, že v případě odvodů zaměstnavatelů jde o převod finančních prostředků přímo státu, a to z vlastních příjmů, nikoli z příjmu zaměstnance. Jde tedy o zákonem založený dvoustranný veřejnoprávní vztah mezi zaměstnavatelem a státem, jehož zaměstnanec není účastníkem.“ Situace takto vzniklá je podle nich v rozporu se zásadou rovnosti (čl. 1 a čl. 3 ú. z. č. 2/1993 Sb. Listiny základních práv a svobod) a zásadou minimální racionality a spravedlnosti právních předpisů, které jsou dalším z předpokladů existence právního státu (čl. 1 Ústavy).

Ústavní soud ve svém nálezu na tyto námitky reagoval nejprve obecným vymezením okruhů daňových sporů, jejichž řešení spadá do jeho působnosti. Toto rozlišení dává případným stěžovatelům relativně podrobný přehled o jejich možnostech a dokáže též pomoci při odhadování, zda případná stížnost může mít naději na úspěch.

Prvním okruhem sporů, o němž se soud zmiňuje, se týká ústavnosti interpretace čl. 11 odst. 5 Listiny základních práv a svobod v souvislosti s čl. 79 odst. 3 a čl. 104 odst. 3 Ústavy – tedy sporů vycházejících z podzákoné úpravy daní a poplatků.

Druhý okruh je zaměřen čistě na zákonnou úpravu daní ve vztahu k ústavním principům, kdy za stěžejní princip, jehož je možno se domoci v řízení před Ústavním soudem, je považována rovnost. Ústavní soud zdůrazňuje, že zákonodárce má velmi široce definovanou pravomoc ohledně stanovení míry či předmětů zdanění, jeho odpovědnost je ale čistě politická. Limitem této pravomoci tak je právě ústavní zásada rovnosti, a to jednak neakcesorické (zahrnující případy svévole), jednak akcesorické, kde jako hypotetický příklad Ústavní soud uvádí nerovnost v důsledku daně uložené na základě příslušnosti k typu náboženství.

48 BONĚK, V. Několik poznámek k tzv. superhrubé mzdě a jejím souvislostem. *Daně a finance*. 2009, roč. 17, č. 5, s. 20-22. ISSN 1801-6006.

V případě akcesorické rovnosti, vztahující se pouze k vyloučení majetkové diskriminace, je však jediným kritériem určení ústavnosti tzv. rdousící (škrťící) působení daně, tedy takové působení daně, které by mělo konfiskační účinky.⁴⁹

Toto pravidlo je pak nutné ctít i v případě stanovení základu daně. A tak na otázku, zde je možné zdanit jakýkoliv předmět daně (ke které úprava tzv. superhrubé mzdy zákonodárce vybízí), odpovídá soud následovně: Rozpor s ústavním pořádkem nastává teprve tehdy „*měla-li by tato konstrukce konfiskační dopady, byla-li by extrémně disproportionální, resp. byla-li by neurčitá v té míře, jež by vylučovala stanovení jejího obsahu obvyklými interpretačními postupy.*“⁵⁰

Tímto vymezením Ústavní soud zdůraznil, že ústavní přezkum má své limity, a to zvláště v daňových záležitostech.⁵¹ Dopady daňové legislativy lze vnímat jako protiústavní až v okamžiku, kdy se zcela zásadně dotýkají základních práv vymezených ústavním pořádkem, a to zvláště v případech narušení rovnosti, která je z praktického hlediska zcela kruciólním principem pro možnost přístupu k Ústavnímu soudu ve věcech daňových.

Nutno však podotknout, že i přes konečné odmítavé stanovisko soud vyjádřil názor, že postup zákonodárce byl v tomto případě značně svévolný a opustil tradiční chápání vztahu předmětu a základu daně.⁵² I přesto však základ daně sestavený z hrubé mzdy navýšený o pojistná bez výrazných změn existuje v českém daňovém systému již více než sedm let. To lze považovat za velmi dlouhou dobu vzhledem k obvyklé četnosti

49 <http://kraken.slv.cz/> [online]. 2008 [cit. 2015-02-06]. Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 24/07 ze dne 8.1.2008 – Návrh na zrušení zákona č. 261/2007 Sb. o stabilizaci veřejných rozpočtů. Dostupné z WWW: <<http://kraken.slv.cz/Pl.US24/07>>.

50 <http://kraken.slv.cz/> [online]. 2008 [cit. 2015-02-06]. Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 24/07 ze dne 8.1.2008 – Návrh na zrušení zákona č. 261/2007 Sb. o stabilizaci veřejných rozpočtů. Dostupné z WWW: <<http://kraken.slv.cz/Pl.US24/07>>.

51 Evropský soud pro lidská práva v rozsudku Västerberga Taxi Aktienbolag and Vulic proti Švédsku, stížnost č. 36985/97 dokonce uvedl, že daňové spory nespádají do působnosti čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Ústavní soud však konstantně ve své judikatuře zdůrazňuje, že z toho nelze dovodit, že by daňové řízení nebylo chráněno ústavním právem. Blíže viz <http://www.danarionline.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-02-06]. VARVAŘOVSKÝ, P. Ústavní soud o daních z příjmů. *Daňový expert*. 2008, roč. 4, č. 1. ISSN 1801-2779. Dostupný na WWW: <http://www.danarionline.cz/archiv/dokument/doc-d10093v12995-ustavni-soud-o-danich-z-prijmu/?search_query=%24issue%3D17159&order_by=&order_dir=&type=&search_results_page=1>

52 <http://kraken.slv.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-02-06]. Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 24/07 ze dne 8.1.2008 – Návrh na zrušení zákona č. 261/2007 Sb. o stabilizaci veřejných rozpočtů. Dostupné z WWW: <<http://kraken.slv.cz/Pl.US24/07>>.

změn tohoto zákona, ale též proto, že od přijetí tohoto principu do zákona každoročně sílí hlasy bojující za jeho zrušení.

Vzhledem k tomu, že povinné pojistné se výrazně podílí na určení výše základu daně, je nutné se též zaměřit na jeho formu, výpočet, případně výši a její možná omezení.

V tuzemském právním systému rozlišujeme základně pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti a pojistné na veřejné zdravotní pojištění.⁵³

2.1.2 Pojistné na sociální zabezpečení

Pojistné na sociální zabezpečení v sobě zahrnuje důchodové pojištění, nemocenské pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti.⁵⁴ Jeho poplatníky jsou zaměstnavatelé i zaměstnanci. Jak se však takové pojistné pro tyto poplatníky vypočte? Obdobně jako v případě daní je výše pojistného určena procentní sazbou z vyměřovacího základu za rozhodné období. Tato konstrukce jen potvrzuje úzký vztah mezi daněmi a pojistnými a tedy i tvrzení, že pojistná lze ve skutečnosti považovat též za daně.

Vyměřovací základ je rozdílný pro zaměstnance i zaměstnavatele. Souvislost mezi nimi je však patrná. Vyměřovacím základem zaměstnance je dle § 5 odst. 1 zákona o pojistném na sociální zabezpečení úhrn příjmů, které jsou (nebo by byly, pokud by podléhaly zdanění v České republice) předmětem daně z příjmů fyzických osob podle zákona o daních z příjmů⁵⁵ a nejsou od této daně osvobozeny, a které mu zaměstnavatel zúčtoval v souvislosti se zaměstnáním, které zakládá účast na nemocenském pojištění. Je však třeba mít na zřeteli, že ne každý příjem podléhající dani z příjmů vstupuje do výpočtu vyměřovacího základu pro pojistné.⁵⁶

53 Pojistné na důchodové spoření nebude v této práci zahrnuto z důvodu dobrovolnosti vstupu do systému důchodového spoření a z důvodu jeho pravděpodobného blízkého ukončení.

54 § 1 z. č. 589/1992 Sb. o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku nezaměstnanosti.

55 Kromě příjmů uvedených v § 5 odst. 2, které se do vyměřovacího základu nezahrnou např. náhrada škody poskytnutá podle zákoníku práce, odstupné.

56 Například příjmy z některých dohod konaných mimo pracovní poměr. Blíže viz: VANČUROVÁ, A. *Zdanění osobních příjmů*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013. s. 138. ISBN 978-80-7478-388-3.

Vyměřovacím základem zaměstnavatele je pak částka odpovídající úhrnu vyměřovacích základů jeho zaměstnanců (těch, kteří jsou účastni na důchodovém i na nemocenském pojištění) dle § 3 odst. 3 stejného zákona. Sazba pojistného pro zaměstnavatele činí 25% vyměřovacího základu (2,3 % nemocenské pojištění, 21,5% důchodové pojištění a 1,2% na státní politiku zaměstnanosti).⁵⁷ U zaměstnance je sazba dána 6,5% vyměřovacího základu.

Rozhodným obdobím je poté kalendářní měsíc, za který se pojistné platí, pokud není stanoveno jinak.

2.1.3 Pojistné na veřejné zdravotní pojištění

V případě pojistného na veřejné zdravotní pojištění určuje zákon o veřejném zdravotním pojištění, že plátcem pojištění jsou osoby dle § 5 toho zákona - mimo jiné právě zaměstnanci, zaměstnavatelé a stát. Zaměstnavatel je dle § 6 plátcem části pojistného za svého zaměstnance (pokud zákon nestanoví výjimku). Tato formulace je pak rozvinuta v § 9, kde je určen poměr plateb - jednu třetinu platí zaměstnanec a dvě třetiny zaměstnavatel.

Vyměřovací základ v případě pojistného na zdravotní pojištění je tedy určen téměř shodně jako vyměřovací základ pro pojistné na sociální zabezpečení. Oba jsou odvozeny od zdanitelných příjmů dle zákona o daních z příjmů a do vyměřovacího základu se u obou nezahrnují výjimky dané zákonem. Na rozdíl od vyměřovacího základu pojistného na sociální zabezpečení však může v případě pojistného na zdravotní pojištění dojít ještě k dalším úpravám základu.

Pojistné na veřejné zdravotní pojištění je totiž nutno odvést v takové výši, která odpovídá nejméně výši minimálního vyměřovacího základu. Tímto základem je minimální mzda, platná k prvnímu dni kalendářního měsíce, ve kterém se pojistné platí.⁵⁸

⁵⁷ Možno je i 26% z vyměřovacího základu (na nemocenské pojištění se platí 3,3%), a to v případě, že jde o zaměstnavatele s průměrným měsíčním počtem zaměstnanců nižším než 26 zaměstnanců, pokud si tuto sazbu pro kalendářní rok sám stanoví.

⁵⁸ ČERVINKA, T. *Zdravotní pojištění zaměstnavatelů, zaměstnanců a OSVČ s komentářem a příklady* 2014. 6. aktualizované vydání. Olomouc: ANAG, 2014. s. 73. ISBN 978-7263-860-4.

2.1.4 Maximální vyměřovací základ pro pojistné

Z hlediska teorie je však zajímavější tzv. maximální vyměřovací základ zavedený pro zaměstnance též v roce 2008. Ten je odvozen z průměrné mzdy, která se vypočte z údajů ze dvou předchozích let a upraví koeficientem tak, aby odpovídala předpokládané velikosti průměrné mzdy pro aktuální rok.⁵⁹ Oproti vyměřovacím základům pro samotná pojistná, které fungují na měsíční bázi, je stanoven jako roční, a to ve výši 48 násobku průměrné mzdy. V současné době je pro zaměstnance účinný už pouze u sociálního pojištění. V případě zdravotního pojištění byl využíván od roku 2008 do roku 2012, kdy byla jeho účinnost pozastavena.⁶⁰ Novelizací zákona o pojistném na veřejné zdravotní pojištění s účinností od 1. 1. 2015 byl kompletně pro zdravotní pojištění zrušen.

V rámci sociálního pojištění, kde je v současné době uplatňován, můžeme rozlišit dvě formy jeho působení v závislosti na tom, od kolika zaměstnavatelů příjmy přesahující maximální vyměřovací základ zaměstnanci přicházejí. Pokud zaměstnanec získává příjmy současně či postupně od více zaměstnavatelů, které až ve svém úhrnu přesáhnou maximální vyměřovací základ, každý zaměstnavatel je nadále povinen podrobovat příjmy zaměstnance srážkám pojistného. Až následně, na základě potvrzení jednotlivých zaměstnavatelů, může zaměstnanec žádat o přeplatek na pojistném ve výši rozdílu celkem sraženého pojistného a pojistného z maximálního vyměřovacího základu.⁶¹ Jde však pouze o tu část pojistného, kterou zaměstnavatel odvádí za zaměstnance (6,5% vyměřovacího základu). Jednotlivým zaměstnavatelům z úhrad pojistných přeplatek nevzniká.

Situace je odlišná v případě, kdy maximálního vyměřovacího základu je dosaženo u jednoho zaměstnavatele. Jakmile se tak stane, přestane zaměstnavatel podrobovat příjem pojistnému.⁶² Základem daně tak již nadále nebude tzv. superhrubá mzda. Pojistné se započte jen do výše maximálního vyměřovacího základu. Základ daně pak

⁵⁹ Maximální vyměřovací základ pro rok 2015 činí 1 277 328,- Kč. Průměrná mzda je dle vyhlášky ministerstva práce a sociálních věcí č. 208/2014 Sb. stanovena na 26 611,- Kč (25 903 Kč x 1,0273).

⁶⁰ ČERVINKA, T. *Zdravotní pojištění zaměstnavatelů, zaměstnanců a OSVČ s komentářem a příklady 2014*. 6. aktualizované vydání. Olomouc: ANAG, 2014. s. 86. ISBN 978-7263-860-4.

⁶¹ § 15a odst. 2 písm. b) zákona č. 589/1992 Sb. o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

⁶² § 15a odst. 2 písm. a) zákona č. 589/1992 Sb. o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

bude zvyšován pouze o příjem přesahující maximální vyměřovací základ. Ve výsledku tak základ daně bude nižší o 34% z částky přesahující maximální vyměřovací základ a zároveň dojde i ke stejnému snížení nákladů zaměstnavatele na takového zaměstnance.⁶³

2.1.5 Solidární zvýšení daně

V souvislosti s překročením maximálního vyměřovacího základu je nutno zmínit i tzv. solidární zvýšení daně. Nejde sice o úpravu základu daně, o němž pojednává tato kapitola, ale zatímco úpravou maximálního vyměřovacího základu pojistného dochází u osob s vyššími příjmy ke snížení základu daně, tedy ve výsledku i ke snížení daně, solidární zvýšení daně toto snížení do jisté míry kompenzuje.

Jde o institut zavedený na základě tzv. stabilizačního balíčku účinného od 1. 1. 2013. Je časově omezen, posledním rokem, kdy by měl být využit, je právě rok 2015. Stejně jako u maximálního vyměřovacího základu je určován porovnáním s průměrnou mzdou, konkrétně jejím 48 násobkem. Užije se, pokud součet příjmů zahrnovaných do dílčího základu daně podle § 6 zákona o daních z příjmů převyší právě 48-násobek průměrné mzdy. Pro rok 2015 tento údaj činí 1 277 328,- Kč.⁶⁴ Z částky, o kterou součet příjmů zahrnovaných do dílčího základu daně tuto hranici překračuje, činí 7%. I přesto, že jeho užití vychází z položek tvořících základ daně, uplatňuje se až po vypočtení samotné daně, kdy je přičteno ke zjištěné hodnotě.

Při dosažení hranice 48 násobku průměrné mzdy tedy dochází k několika závažným zlomům, které mají vliv na daňovou povinnost poplatníka. Nejlépe je možné tuto situaci ilustrovat na zaměstnanci, který tohoto limitu (tj. jakmile jeho měsíční mzda překročí 106 444 Kč) dosahuje u jednoho zaměstnavatele.

Představme si zaměstnance, jehož měsíční příjem činí 125 000 Kč, pro názornost neuplatňuje žádné nezdanitelné části základu daně ani slevy na dani. Pokud vezmeme v

63 <http://www.danarionline.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. BĚHOUNEK, P. Daňová reforma – Změny týkající se závislé činnosti. *Účetnictví v praxi*. 2007, roč. 4., č. 11. ISSN 1211-7307. Dostupné z WWW: <<http://www.danarionline.cz/archiv/dokument/doc-d2818v3636-danova-reforma/>>.

64 Vyhláška ministerstva práce a sociálních věcí č. 208/2014 Sb. ze dne 25. září 2014, o výši všeobecného vyměřovacího základu za rok 2013, přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2013, redukčních hranic pro stanovení výpočtového základu pro rok 2015 a základní výměry důchodu stanovené pro rok 2015 a o zvýšení důchodů v roce 2015.

potaz maximální vyměřovací základ pojistného, roční základ jeho daně bude činit 1 934 291,52 Kč a samotná daň pak 290 130 Kč. Kdyby strop pojistného neexistoval, základ daně by činil 2 010 000 Kč a daň 301 500 Kč. Stanovení maximálního vyměřovacího základu tak sice vede k poklesu daně, kterou je poplatník povinen odvést, avšak pouze pokud se neuplatní solidární zvýšení daně.

Uplatnění maximálních vyměřovacích základů vede k výraznému snížení základu daně (o více než 75 tis. Kč), nicméně solidární zvýšení daně v našem případě činí 15 587,04 Kč. Pokud jej tedy připočteme ke zjištěné dani, výsledná daň bude činit 305 717 Kč, tedy bude vyšší, než kdyby sice stropy na pojistném neexistovaly, avšak neuplatňovalo se ani solidární zvýšení.

Poplatníka tedy v současné době dosažení maximálního vyměřovacího základu nikterak nezvýhodní. Co nezaplatí na pojistném, zaplatí na dani. Významnější výhoda tak zůstává spíše u zaměstnavatele, jehož odvod na pojistném se dosažením max. vyměřovacího základu snižuje.

2.2 Dílčí základ daně podnikatele

2.2.1 Charakteristika s ohledem na uplatnění výdajů

Vedle dílčího základu daně ze závislé činnosti, jehož konstrukce byla přiblížena v předchozím bodě, tvoří další dílčí základ příjmy ze samostatné činnosti, tedy povětšinou příjmy z podnikání.

Oproti dílčímu základu daně ze závislé činnosti, který lze označit přinejmenším za komplikovaný a značně se odchylojící od obecného pravidla určení základu daně, se dílčí základ daně ze samostatné činnosti tohoto pravidla do značné míry drží, a je tak určován tradičním způsobem.

Samotný způsob zjištění základu daně popisuje § 7 odst. 3 zákona o daních z příjmů takto: „*Základem daně (dílčím základem daně) jsou příjmy uvedené v odstavcích 1 a 2 s*

výjimkou uvedenou v odstavci 6. Tyto příjmy se snižují o výdaje vynaložené na jejich dosažení, zajištění a udržení s výjimkou příjmů uvedených v odstavci 1 písm. d).“

V porovnání se základem daně zaměstnance jsou na první pohled viditelné hned dva rozdíly. Za prvé, v případě dílčího základu daně ze samostatné činnosti se vychází ze skutečných příjmů, které osoba vykonávající takovou činnost (obvykle práve podnikatel), obdržela. A za druhé, zákon takové osobě dovoluje uplatnit výdaje, které vynaložila na dosažení, zajištění a udržení příjmu, což je zaměstnanci odepřeno.⁶⁵

Právě možnost uplatňování výdajů je tak stěžejním znakem, který obě kategorie odlišuje. Současně jde i o významný nástroj k ovlivnění výše základu daně ze samostatné činnosti, jelikož je v rukou poplatníka, který s ním může značně disponovat. Proto je třeba mu věnovat náležitou pozornost.

Poplatník má podle zákona o daních z příjmu dvě možnosti, jak uplatnit své výdaje. Buď jako výdaje prokazatelně vynaložené nebo paušální v závislosti na charakteru příjmu. V takovém případě se má za to, že v paušálně stanovené částce jsou zahrnuty veškeré výdaje poplatníka vynaložené v souvislosti s dosahováním příjmů z podnikání a samostatné činnosti.⁶⁶

Ačkoliv český daňový systém odděluje fyzické a právnické osoby podnikající a podrobuje je odlišné dani, v rámci aplikace hodnot daňové spravedlnosti a daňové neutrality je zdůrazňována nutnost zachování obdobných principů zdanění obou skupin. Vzhledem k tomu, že podnikatelské aktivity fyzických osob se svým charakterem přibližují aktivitám právnických osob, zachování podobnosti je považováno za nutné, jelikož zabraňuje deformování trhu. Jakmile by totiž právní forma poplatníka měla zásadní vliv na míru zdanění, rozhodování poplatníka by bylo tímto ovlivněno, a ve svém důsledku by mohlo vést ke snaze vyhnout se daňové povinnosti.⁶⁷ Uplatňování prokazatelně vynaložených výdajů tak tvoří jakýsi můstek mezi fyzickou osobou – podnikatelem a právnickou osobou, která je k podnikání primárně určena a zákonem také preferována.

⁶⁵ *Meritum Daň z příjmů 2014*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. s. 77. ISBN 978-80-7478-462-0.

⁶⁶ BAKEŠ, M., KOTÁB P. MARKOVÁ H. a kol. *Finanční právo*. 6., upravené vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 199. ISBN 978-80-7400-440-7.

⁶⁷ VANČUROVÁ, A. *Zdanění osobních příjmů*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013. s. 187n. ISBN 978-80-7478-388-3.

2.2.2 Účetnictví a daňová evidence

Uplatnit skutečné výdaje je možné dvěma způsoby – vedením účetnictví⁶⁸ nebo vedením daňové evidence. Účetnictví je možné si zvolit i v případě, že poplatník není účetní jednotkou. Tento způsob však dobrovolně přijímá jen velmi malá část poplatníků. Hlavním důvodem je zajisté administrativní náročnost, kdy i výsledek hospodaření je nutné pomocí speciálních pravidel transformovat na základ daně, což přináší nemalé obtíže a poplatník tak může lehce udělat chyby.⁶⁹ Ty často vedou k tomu, že správce daně bude muset daň doměřit a poplatník bude vystaven nejen daňovým sankcím, ale může mu být udělena pokuta za nesprávné vedení účetnictví. Aby se poplatník takovému riziku vyhnul, musí obvykle svěřit tuto činnost zaměstnanci či třetí osobě, což ve svém výsledku sice vede k získání větší právní jistoty, ale zároveň ke zvýšení nákladů. Pokud tedy poplatník chce uplatnit skutečné výdaje, využívá obvykle daňovou evidenci, která v roce 2004 nahradila tzv. jednoduché účetnictví.⁷⁰

Odlišnost obou metod je dána následujícími znaky. Účetnictví vychází z rozdílu mezi výnosy a náklady, které souvisejí věcně a časově s daným účetním a zdaňovacím obdobím. Při vedení daňové evidence se však poplatník zaměřuje pouze na příjmy a výdaje, a to bez ohledu na to, zda mají souvislost s obdobím, ve kterém je poplatník obdržel. Základ daně je pak v případě daňové evidence sestaven pouze z rozdílu příjmů a výdajů, které poplatník získal ve zdaňovacím období. Zda se tyto příjmy či výdaje k tomuto období vztahovaly, je na rozdíl od sestavování účetnictví, irelevantní.⁷¹

Daňová evidence je tedy metodou, která se při zachování sledování skutečných výdajů snaží snížit náklady na administrativní náročnost příznačné právě pro účetnictví.

68 V takovém případě bude poplatník postupovat obdobně jako právnické osoby. Blíže viz VANČUROVÁ, A. *Zdanění osobních příjmů*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013. s. 199. ISBN 978-80-7478-388-3.

69 DĚRGEL, M. Daňová evidence versus účetnictví OSVČ. *Daně a právo v praxi*. 2011, Roč. 16, č. 9, s. 27-33. ISSN 1211-7293

70 *Meritum Daň z příjmů 2014*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. s. 50. ISBN 978-80-7478-462-0.

71 BAKEŠ, M., KOTÁB, P., MARKOVÁ, H. a kol. *Finanční právo*. 6., upravené vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 204. ISBN 978-80-7400-440-7.

2.2.3 Daňová evidence a uplatnění výdajů paušálem

Otázka, kterou si klade každý poplatník v momentě, kdy začne podnikat, a pak v každém zdaňovacím období, tedy v zásadě tkví ve volbě mezi daňovou evidencí a uplatněním paušálu. Zákon dokonce dovoluje poplatníkovi, aby si způsob, jakým chce uplatňovat své výdaje, vybral, a to nejen v momentě, kdy začíná podnikat, ale i v každém dalším zdaňovacím období.

Zákon o daních z příjmů stanoví, že pro účely vedení daňové evidence je poplatník povinen uchovávat údaje o příjmech a výdajích v potřebném členění⁷² a o majetku a dlužích, a to po všechna zdaňovací období, pro která neuplynula lhůta pro stanovení daně.⁷³ V případě uplatňování paušálu vede poplatník pouze záznamy o příjmech a pohledávkách vzniklých v souvislosti s činností.⁷⁴ Oproti daňové evidenci tedy zejména není povinen shromažďovat informace o svých výdajích.

Nelze však než doporučit, aby poplatník po celé zdaňovací období doklady o výdajích uchovával, jelikož volba poplatníka ohledně metody uplatnění příjmů se může uskutečnit až po konci zdaňovacího období. Někdy je možné teprve tehdy porovnat oba tyto způsoby aplikací na své hospodářské výsledky a zvolit na základě tohoto srovnání takovou metodu, která bude z hlediska výše daňové povinnosti přijatelnější. Výběr metody uplatnění nákladů tak pro poplatníka představuje legální formu daňové optimalizace.

2.2.4 Výběr optimální metody a její změna

I když je výběr metody uplatnění výdajů volbou poplatníka, přesto je svázán s plněním povinností. A to v případě, kdy poplatník mění způsob, kterým chce výdaje uplatnit.⁷⁵ V takové situaci je totiž nutné provést úpravu základu daně podle § 23 odst. 8

72 Jako podklad pro obsahové členění slouží zvláštní předpisy o účetnictví.

73 § 7 písm. b) odst. 1 a 5 z. č. 586/1992 Sb. zákona o daních z příjmů.

74 § 7 odst. 8 z. č. 586/1992 Sb. zákona o daních z příjmů.

75 <http://www.danarionline.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. PILAŘOVÁ, I., Výhody a nevýhody paušálních výdajů fyzických osob. *Účetnictví v praxi*. 2009. roč. 6, č. 12. ISSN 1211-7307. Dostupné na WWW: <<http://www.danarionline.cz/archiv/dokument/doc-d7986v10639-vyhody-a-nevyhody-pausalnich-vydaju-fyzickych-osob/>>.

písm. b) zákona o daních z příjmů. Navzdory tomu, že je ustanovení primárně určeno pro ukončení či přerušení podnikatelské činnosti, užije se právě i při změně uplatňování výdajů.⁷⁶

Poplatník je tak např. při přechodu z paušálu na daňovou evidenci povinen zvýšit základ daně o hodnotu pohledávek, které by při úhradě byly zdanitelným příjmem a hodnotu dluhů, které by při úhradě byly výdajem na dosažení, udržení a zajištění příjmů (s výjimkou přijatých a zaplacených záloh), a dále o cenu nespotřebovaných zásob a o zůstatky vytvořených rezerv.⁷⁷

Zjištěný rozdíl základu daně oproti předchozímu zdaňovacímu období je pak důvodem pro podání dodatečného daňového přiznání a následnému doměření daně ze strany správce daně, a to i s úrokem z prodlení, pokud by takové dodatečné daňové přiznání bylo podáno až po termínu pro podání řádného daňového přiznání za zdaňovací období, ve které ke změně uplatňování došlo.⁷⁸

Podle výše uvedených skutečností se zdá, že možnosti poplatníka při určování způsobu uplatnění výdajů jsou široké a flexibilní, avšak povinnosti spojené s přechody mezi jednotlivými metodami poplatníka od takové změny spíše odradí. S velkou pravděpodobností to bylo i úmyslem zákonodárce. Výběr nebo změna metody mají jednoznačný vliv na určení daňové povinnosti a dávají tak nechtěný prostor pro snižování daňového zatížení. Ač tuto možnost zákonodárce stále zachovává, snaží se ji při nejmenším okleštit.⁷⁹ Změna tak bude výhodná zejména v případě, kdyby došlo k výraznému snížení paušálů a dále by pak bylo pro poplatníka výhodnější uplatňovat skutečné výdaje anebo v případě, kdy poplatník nebude muset upravovat základ daně a nevznikne mu tak povinnost daň doplatit.⁸⁰

76 PELC, C. *Zákon o daních z příjmů. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 572n. ISBN 978-80-7400-364-6.

77 § 23 odst. 8 písm. b) bod 2 z. č. 586/1992 Sb. zákona o daních z příjmů.

78 § 23 odst. 8 písm. b) poslední věta z. č. 586/1992 Sb. zákona o daních z příjmů.

79 Příkladem takového omezení je nemožnost zahrnout do základu daně výdaje, k nimž vznikly závazky ve zdaňovacím období, ve kterém poplatník uplatňoval výdaje paušálem – není tak možné spekulovat s výběrem metody tak, aby poplatník maximalizoval střídavě příjmy a výdaje a uplatňoval podle toho optimálnější metodu. Blíže viz VANČUROVÁ, A. *Zdanění osobních příjmů*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013. s. 194-197. ISBN 978-80-7478-388-3.

80 <http://www.danarionline.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. PILAŘOVÁ, I., Výhody a nevýhody paušálních výdajů fyzických osob. *Účetnictví v praxi*. 2009. roč. 6, č. 12. ISSN 1211-7307. Dostupné na WWW: <<http://www.danarionline.cz/archiv/dokument/doc-d7986v10639-vyhody-a-nevyhody-pausalnich-vydaju-fyzicky-osob/>>.

V případě zachování kontinuity metody uplatňování výdajů bez výrazných změn tak volba poplatníka bude odvislá primárně od činnosti, kterou vykonává, a s ní spojených výdajů. Tyto výdaje jsou v případě některých činností již od počátku snadno predikovatelné.

Jak bylo řečeno výše, základním kritériem pro volbu metody je druh vykonávané činnosti. V případě byznysu založeném čistě na nákupu a prodeji poplatník zcela jistě nezvolí metodu paušálního uplatnění nákladů již jen proto, že marže obvykle nedosahuje 40%, tedy velikosti uplatňovaného paušálu, stejně tak této metody nevyužije v případě výrobních činností, které jsou charakteristické právě vysokými náklady, jež obvykle paušál také převyšují.⁸¹ Obdobně působí i nutnost zaměstnat další osoby, kdy mzdové náklady tvoří obvykle velké procento celkových nákladů.

Naopak právě tzv. sebezaměstnávání, kdy podnikatel vykonává činnost sám a bez velkých nákladů – tedy např. doma místo v pronajaté kanceláři, kdy nepotřebuje téměř žádné nákladné pomůcky, a jeho příjmy nepřesahují několik milionů korun, je opačným krajním případem, kdy poplatník bez většího váhání bude volit spíše uplatnění nákladů paušálem.

Je ovšem nutné si přiznat, že značná část podnikatelů se bude pohybovat mezi těmito extrémy, a opakovaně tak bude vážit důsledky svého rozhodování ohledně uplatňování výdajů. Jaká jsou tedy pozitiva, případně negativa obou způsobů, a které skutečnosti mohou ovlivnit toto rozhodování?

Jelikož paušální uplatňování nákladů je v České republice nejpoužívanější metodou⁸², je třeba mu věnovat největší pozornost. Některé argumenty týkající se tohoto způsobu již byly zmíněny, je však třeba je dát do souvislostí. V současné době je možné uplatnit maximální paušální výdaje v rozmezí od 30% do 80%.⁸³ Argumenty pro či proti

81 <http://www.danarionline.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. PILAŘOVÁ, I., Výhody a nevýhody paušálních výdajů fyzických osob. *Účetnictví v praxi*. 2009. roč. 6, č. 12. ISSN 1211-7307. Dostupné na WWW: <<http://www.danarionline.cz/archiv/dokument/doc-d7986v10639-vyhody-a-nevyhody-pausalnich-vydaju-fyzickych-osob/>>.

82 VANČUROVÁ, A. *Zdanění osobních příjmů*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013. s. 189. ISBN 978-80-7478-388-3.

83 a) 80 % z příjmů ze zemědělské výroby, lesního a vodního hospodářství a z příjmů z živnostenského podnikání řemeslného; nejvýše lze však uplatnit výdaje do částky 1600000 Kč,
b) 60 % z příjmů ze živnostenského podnikání; nejvýše lze však uplatnit výdaje do částky 1200000 Kč,
c) 30 % z příjmů z nájmu majetku zařazeného v obchodním majetku; nejvýše lze však uplatnit výdaje do částky 600000 Kč,

jejich použití lze pro přehlednost rozřídít do tří skupin. Za prvé na ty, které se zabývají administrativní stránkou použití této metody. Dále pak na ty, soustředící se na její finanční stránku, a to z hlediska krátkodobého (zejména v souvislosti s daňovým břemenem pro jednotlivá zdaňovací období), dále střednědobého (rozvoj podnikání a daňové plánování) a konečně dlouhodobého (dopady na finance poplatníka po skončení aktivního produktivního období). Poslední skupinu argumentů bych nazvala jako právní.

V případě první skupiny – administrativních důvodů – hovoří vše pro tuto metodu. Povinností poplatníka, jak bylo již řečeno, je pouze vedení evidence příjmů a pohledávek. Zákon v tomto případě ani nespécifikuje, jakou formu by měla taková evidence mít,⁸⁴ proto zde má poplatník širokou možnost, jak evidenci uchopit. Nejčastěji ale půjde o výpisy příchozích plateb na bankovní účet, případně příjmové doklady v případě hotovostních plateb. Jde tedy o činnost, kterou poplatník ve valné většině případů zvládne sám a v relativně krátkém čase bez nutnosti dalších výdajů.

Co se týče argumentů ohledně finančních dopadů na poplatníka, je již třeba zvažovat, zda je tato metoda výhodná, a pokud ano, tak zda se nejedná jen o výhodnost jen z krátkodobého hlediska. Nejsilnějším argumentem pro tuto možnost je získání (mnohdy až výrazné) úspory na dani. Tato úspora vychází základně z velmi štedře nastavené výše paušálů. Někteří z poplatníků, kteří je mohou využít, mají obvykle skutečné výdaje nižší, v některých případech (pokud nebudeme počítat ztrátu příležitosti) de facto nulové. Současně odpadají i administrativní náklady spojené se sestavením daňového přiznání.

V této položce je nutné vzít v potaz případné náklady za sankce od správce daně. Na ty je možné pohlížet hned z několika úhlů. Poplatník jistě ocení, že při použití této metody uplatnění nákladů se téměř s jistotou vyhne daňové kontrole, jelikož pro správce daně bude téměř nemožné ověřit správnost poplatníkovy tvrzení. A tak nejen, že není vystaven finančním sankcím, ale často si dovolí i některé příjmy zamlčet, a to zvláště pokud jejich příjemcem je konečný spotřebitel, který obvykle nemá zájem na vystavení

d) 40 % z jiných příjmů ze samostatné činnosti, s výjimkou příjmů podle odstavce 1 písm. d) a odstavce 6; nejvýše lze však uplatnit výdaje do částky 800000 Kč.

84 DVORÁKOVÁ, V. a kolektiv. *Zdaňování příjmů fyzických a právnických osob 2013/2014*. 1. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2013, s. 86. ISBN 978-80-720-916-8.

dokladu, jelikož jej nemůže uplatnit jako výdaj, anebo obdobně pokud jde o vztah mezi podnikateli, kdy příjemce plnění nebo oba podnikatelé uplatňují výdaje právě paušálem a nemají stejně tak zájem na vydání daňového dokladu.⁸⁵

Hrozba sankce je u této metody eliminována i další výhodou poplatníka. Uplatněním paušálu je totiž odstraněna nejistota, zda ta která položka je daňově uznatelná jako výdaj na dosažení, udržení nebo zajištění příjmu. Poplatník tedy nemusí důkladně studovat velmi rozsáhlý demonstrativní výčet výdajů ani není donucen sám kvalifikovat, zda některý z případných výdajů neobsažený ve výčtu naplní obecnou definici uznatelného výdaje.

Z hlediska finančních dopadů, které se objevují v krátkém období, však nelze opominout ani omezení či obtíže, které tuto metodu provázejí. Mezi ty, které se poplatníka dotknou hned ve zdaňovacím období, patří zejména tyto.

Pokud je aplikována metoda paušálů, je poplatník povinen ji použít na všechny druhy příjmů spadajících pod § 7, které obdržel, a to i v případě, že by skutečné výdaje u některého druhu, např. u zemědělské výroby byly vyšší než ty, které je možné uplatnit paušálem.⁸⁶

Ačkoliv paušál poskytuje velmi širokou možnost uplatnění výdajů má i své limity. Nejlépe jsou znatelné v případě, kdy výdaje poplatníka převyšují jeho příjmy. V případě využití paušálu nemůže být základ daně nikdy záporný a nemůže vzniknout daňová ztráta, jediná možnost, jak snížit daňovou povinnost nebo ji úplně eliminovat, je využití slev na dani. A tak paušální uplatnění nákladů nebude výhodné pro podnikatele, který očekává vysoké výdaje nebo dokonce daňovou ztrátu. Použití paušálů bedlivě zváží pravděpodobně i podnikatel, jehož příjmy převyšují hranici příjmů danou výdajovým stropem určeným nyní již pro všechny druhy paušálních výdajů. Příkladem může být živnostenské podnikání, kde je možné uplatnit jako výdaj 60% příjmů, ale pouze do výše 1 200 000,- Kč. Tedy dokud příjmy poplatníka nepřevyšují 2 000 000,-Kč, může uplatnit jako výdaj celých 60%, nicméně v momentu, kdy příjmy poplatníka tuto hranici překročí, další výdaje už uplatnit nemůže, a tak celkové procento výdajů začne klesat.

85 VANČUROVÁ, A. *Zdanění osobních příjmů*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013. s. 179. ISBN 978-80-7478-388-3.

86 DVORÁKOVÁ, V. a kolektiv. *Zdaňování příjmů fyzických a právnických osob 2013/2014*. 1. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2013. s. 87. ISBN 978-80-720-916-8.

Ačkoliv jde o omezení, procentní výše paušálů jsou vysoké, lze tedy uvažovat nad tím, že uplatnění výrazně nižšího procenta příjmů bude stále převyšovat náklady prokazatelně vynaložené a pro poplatníka bude tato metoda stále výhodnější než prokazovat skutečné výdaje.

Zvážit uplatnění paušálních výdajů bude muset i poplatník, který má manželku s nízkými příjmy a děti. Jakmile totiž součet dílčích základů, u kterých poplatník uplatní výdaje paušálem, přesáhne 50% celkového základu daně, nemůže si uplatnit ani slevu na manželku ani daňové zvýhodnění na děti.⁸⁷

Takto by se daly shrnout výhody a nevýhody, které přináší uplatnění výdajů paušálem v krátkém období, tedy nejčastěji pro jedno konkrétní zdaňovací období. Obvykle však podnikatel bude myslet na několik zdaňovacích období dopředu. Důvodem bude v takovém případě třeba investice do výrobních strojů, do zaměstnanců anebo jen plán nutných výdajů na delší období. Již bylo řečeno, jakmile jsou uplatňovány výdaje pomocí paušálu, platí fikce, že jsou tak uplatněny všechny výdaje.⁸⁸ To v sobě zahrnuje i odpisy hmotného majetku. Po dobu uplatňování výdajů paušálem tak nedochází k přerušení odpisování, odpisuje se, jako by poplatník měl výdaje skutečné, avšak tyto odpisy nemohou být uplatněny.⁸⁹ Je tak možné, že během doby, kdy poplatník uplatňuje výdaje paušálem, některé majetkové položky budou kompletně odepsány. Otázkou pro poplatníka tak zůstává, zda uplatnění odpisů pro něj není výhodnější a jeho výdaje spolu s nimi nebudou vyšší, než v případě, kdy by uplatňoval metodu paušálu. Vzhledem k tomu, že velikosti odpisů si může poplatník spočítat dopředu, může tento faktor vzít v úvahu již při volbě metody výdajů nebo může být i kritériem pro změnu uplatnění výdajů na daňovou evidenci.

Nelze však pominout ani efekt, který uplatňování paušálních výdajů často přináší z dlouhodobého hlediska. O jeho závažnosti je nutné hovořit zejména kvůli tomu, že více než padesát procent osob, které podávají daňové přiznání a mají příjmy ze samostatné činnosti, vypočte jako svou daň jako 0,- Kč.⁹⁰ Je jednoduché k takovému číslu dospět,

87 § 35 ca z. č. 586/1992 Sb. zákona o daních z příjmů.

88 § 7 odst. 8 z. č. 586/1992 Sb. zákona o daních z příjmů.

89 <http://www.danarionline.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-01] PILAŘOVÁ, I., Výhody a nevýhody paušálních výdajů fyzických osob. *Účetnictví v praxi*. 2009. roč. 6, č. 12. ISSN 1211-7307. Dostupné na WWW: <<http://www.danarionline.cz/archiv/dokument/doc-d7986v10639-vyhody-a-nehody-pausalnich-vydaju-fyzickych-osob/>>.

90 GENERÁLNÍ FINANČNÍ ŘEDITELSTVÍ. *Informace o činnosti daňové správy České republiky za*

jelikož i poplatníkovi, jehož příjmy budou činit 828 000,- Kč a uplatní paušální výdaje ve výši 80% a současně i základní slevu na dani, nevznikne žádná daňová povinnost.

Pokud však předpokládáme, že paušál přinese oproti uplatnění skutečných výdajů úsporu na dani, nepřichází o příjmy pouze stát. Nadměrná úprava základu daně o paušální výdaje vede též k tomu, že poplatník má nízký vyměřovací základ pro pojistné na sociální pojištění. Z těchto vyměřovacích základů je však v budoucnosti počítán starobní důchod poplatníka.

Poplatník, který má příjmy ze samostatné činnosti, si sice výši vyměřovacího základu může určit sám, musí však jít o částku, která se rovná nejméně padesáti procentům daňového základu nebo minimálnímu vyměřovacímu základu, pokud je vyšší než polovina skutečného základu.⁹¹ Obvykle však poplatník volí právě tu nejmenší částku a v budoucnosti tak může očekávat pouze nízký starobní důchod. I když v momentu podání přiznání má poplatník výhodu a vznikne mu úspora na dani, která by mu v případě uplatnění skutečných výdajů v takové výši nevznikla, nesmí zapomenout na tento dlouhodobý důsledek a měl by ho zohlednit např. ve vyšších příspěvcích na soukromé důchodové připojištění. Ani to však není v našem systému příliš zavedená praxe. Důvodem může být i dlouhodobá nejistota, která panuje okolo důchodového systému, kdy poplatník není příliš motivován do něj přispívat. Ze současných kalkulací, které mu jsou často v médiích předkládány, totiž pramení nejistota, zda v době, kdy mu vznikne nárok na starobní důchod, bude mít stát prostředky, aby mu jej v dostatečné míře vyplatil.

rok 2012, č.j. 29385/13-7000-01000-010457, s. 9.

91 § 5b z. č. 589/1992 Sb. o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku nezaměstnanosti.

3 Zaměstnanec a podnikatel – srovnání

3.1 Práce a formy jejího výkonu

Právo na práci, jakožto základní zdroj získávání finančních prostředků pro živobytí každého člověka, je uvedeno v čl. 26 Listiny základních práv a svobod, a to ve dvou formách – jako právo na volbu povolání a přípravu na něj a vedle něj právo podnikat nebo vykonávat jinou hospodářskou činnost. Práci (chápanou jako činnost) je tedy možno vykonávat jednak jako zaměstnanec pro zaměstnavatele na základě jeho pokynů, nebo sám na vlastní odpovědnost jako podnikatel. Předmětem srovnání jsou právě subjekty vykonávající práci v jedné z těchto forem, a to s ohledem na jejich příjmy z práce plynoucí.

Ačkoliv v našem daňovém systému máme pouze jedinou daň z příjmů fyzických osob, příjmy, které zdaňuje, jsou rozděleny do několika kategorií. Každá kategorie má pak odlišný postup při zjišťování základu daně, jakožto stěžejního konstrukčního prvku daně. Odlišují se však i způsobem přiznávání daně a v některých případech i v různých možnostech uplatnění slev. Všechny tyto diference souhrnně způsobují, že poplatníci, kteří mají příjem jen z jedné kategorie (zejména zaměstnanci), spatřují rozdíly mezi svým zdaněním a zdaněním osob s příjmy z jiné kategorie (zejména podnikateli).

Kritickým faktem, který je dlouhodobě zdůrazňován, je výnos z daní, které zaplatí zaměstnanec a které zaplatí podnikatel, a s tím spojená efektivní míra zdanění ať jedné či druhé skupiny subjektů. Jsou to zejména tyto prvky, které vzbuzují dojem zřejmé nespravedlnosti. Je tomu však opravdu tak? A pokud ano, bylo tomu tak vždy? Je možné rozdíly mezi těmito skupinami označit za kompenzaci existujícího faktického znevýhodnění jedné skupiny? Je možné nějak tyto skupiny daňově sblížit? A je to opravdu ten správný krok? Následující kapitola by měla právě na tyto otázky poskytnout alespoň částečnou odpověď.

3.2 Zaměstnanec a podnikatel v číslech

Pro jakékoliv srovnávání je nutné, aby byly vyjasněny faktické údaje. Zvláště pro porovnání výnosů z daní obou těchto skupin je potřeba nastínit poměr osob, které náleží k té které skupině.

Z údajů ze Sčítání lidu z roku 2011⁹² vyplývá, že k rozhodnému dni, za který byl určen 26. březen, v České republice žije 5 172 737 ekonomicky aktivních obyvatel,⁹³ z nichž 4 580 714 má práci. Zaměstnanců je pak 3 615 579, zaměstnavatelů 165 668 a osob samostatně výdělečně činných, tedy takových, které zaměstnávají pouze sebe, 593 132. I přes tato vcelku jasná čísla je složité získat přesný počet fyzických osob - podnikatelů. V živnostenském rejstříku bylo totiž v roce 2011 evidováno 1 950 323 fyzických osob podnikatelů (v roce 2014 již 1 974 925⁹⁴), avšak mezi nimi je i mnoho osob, které živnost již neprovozují, nebo ji provozují jako vedlejší činnost, tedy často při zaměstnání.⁹⁵ Upřesnit tyto údaje může statistika České správy sociálního zabezpečení, která odlišuje osoby vykonávající činnost jako hlavní nebo jako vedlejší. Ta eviduje k 30. 9. 2014 celkem 600 905 osob, které vykonávají samostatnou činnost jako hlavní.⁹⁶

92 Vzhledem k tomu, že v posledních čtyřech letech neproběhlo žádné celoplošné statistické zjišťování počtu osob s ohledem na jejich ekonomickou aktivitu, vycházím ze Sčítání lidu z roku 2011. V dnešní době již skutečná čísla mohou být jiná, avšak pro ilustraci problému by tato data měla postačovat.

93 <http://vdb.czso.cz/> [online]. 2011 [cit. 2015-03-01]. Základní výsledky sčítání lidu. Dostupné na WWW: http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=zakladni-vysledky&tu=0&th=&vseuzemi=null&v=&vo=H4sIAAAAAAAAAAGVPu07DQBDCGJm8XASKdHxCIIFBKrkjHNny4yL7YoQrDmIIJMY-xxcldFAQQs9BWW-AvEFtFSlNpoSNkhAwUi72pFmNLOld1CzFNZOx0c3kctw2RTRyRqOWXx6fmwfmKkH2oxTMx6osjOUtNqMpJGmWTWTwqkp1dWEI7r-Bu4NQIVle-7g2IR5zsDC4A_mmgQJFvsL1vkYQSkVA2GHUZx0vZ7EhYtRjtmT6yzpaEGiWcBcOnlCRLKycBs5htopUh5_uDkHU9EiLn6HWJYesUiStBDXQv1H8_jMV03DanMhpH6frb_cPH5fW2AiUT1Lm186hIofGnc_PTwyi9Wtxt1G9fbxTsnXwiJGiY2Pecn9AyJ92hbWH3ikl1lw8CbKX5Nu22QmLZrZ5XfAFdFX7ZZwEAAA.&void=>

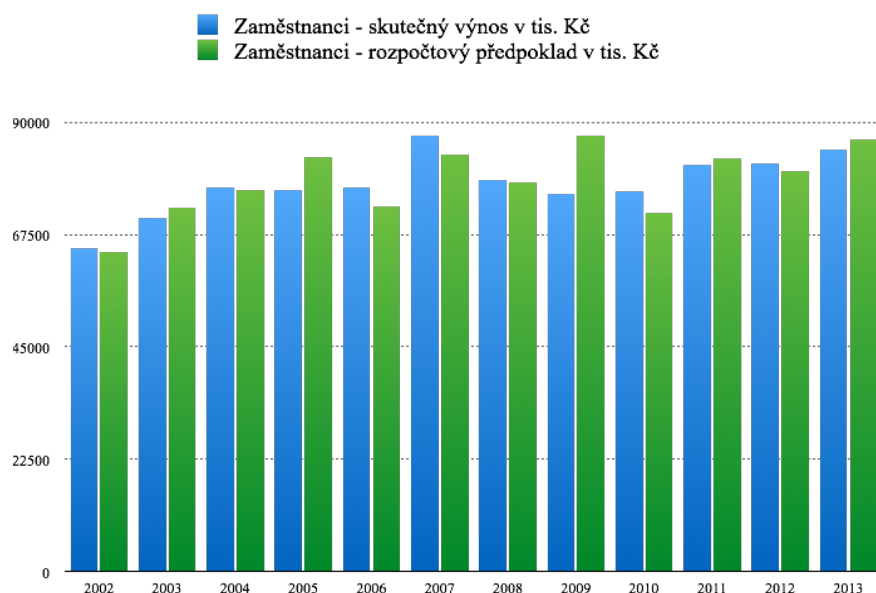
94 <http://www.rzp.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-05]. Roční přehled podnikatelů a živností. Dostupné na WWW: <http://www.rzp.cz/statistikySbj.html>.

95 V roce 2011 jejich počet přesahoval 2 milióny. Blíže viz <http://www.podnikatel.cz/> [online]. 2011 [cit. 2015-03-01]. Výsledky Sčítání lidu jasno o počtu podnikatelů neudělaly. Dostupné na WWW: <http://www.podnikatel.cz/clanky/vysledky-scitani-jasno-o-poctu-podnikatelu-neudelaly/>.

96 Samostatnou činnost jako vedlejší provozuje ke stejnému datu 387 130 osob, z nichž však pouze 88 111 je povinno platit zálohy na pojistné na důchodové pojištění. Blíže viz <http://www.cssz.cz/> 2015 [cit. 2015-03-05] Přehled o celkovém počtu osob samostatně výdělečně činných podle krajů. Dostupné na WWW: http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/6E6FFE8E-80A5-4122-B4F5-48EFDf52A67C/0/k30_09_2014_pocetOSVC.pdf.

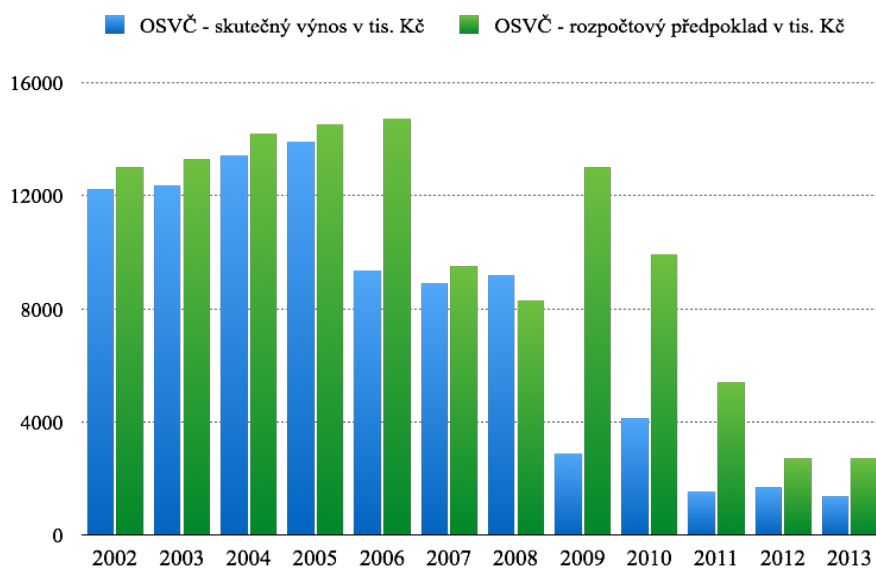
Pokud se tedy pokusíme porovnat údaje o poměru počtu zaměstnanců a podnikatelů, i s přihlédnutím k rozdílnosti údajů o počtu podnikatelů, dojdeme k závěru, že zaměstnanců může být i pětkrát či šestkrát více než fyzických osob podnikajících (a to s největší možnou odchylkou). V případě srovnávání zaměstnanců a podnikatelů je tak nutné mít vždy na mysli nerovnost v jejich počtu. Rozdíl v absolutních číslech je pak nutné tímto poměrem modifikovat.

Vzhledem k tomu, že daňový výnos je veličina, která je jednodušší než míra efektivního zdanění a pro laiky je snáze pochopitelná, je právě ona uváděna nejčastěji, když se hovoří o rozdílech mezi zaměstnanci a podnikateli. Srovnání objemu příjmů z daní od těchto skupin lze nejlépe demonstrovat graficky:

Tabulka č. 1: Vývoj plnění státního rozpočtu – daň z příjmů ze závislé činnosti.⁹⁷

⁹⁷ Zdroj: vlastní graf dle patřičných usnesení o státním závěrečném účtu. Údaje použité v grafu blíže viz <http://www.mfcr.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-05]. Plnění státního rozpočtu. Dostupné na WWW: <<http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpocetu>>.

Tabulka č. 2: Vývoj plnění státního rozpočtu – daň z příjmů ze samostatné výdělečné činnosti.⁹⁸

Z výše uvedených grafů vyplývá, že příjmy státu z daní fyzických osob vybraných ze závislé činnosti se pohybovaly v posledních 12 letech v rozmezí od 75 mld. Kč do 87 mld. Kč. Příjmy z daní vybraných od osob samostatně výdělečně činných ve stejném období meziročně pouze klesaly, a to z více než 13 mld. Kč až na 1,4 mld. Kč, které stát na této dani vybral v roce 2013. V roce 2013 činil příjem daní z podaných přiznání (od osob samostatně výdělečně činných) pouze 1,5% příjmů, které stát vybral prostřednictvím zaměstnavatelů ze závislé činnosti. Tento extrémní propad je však charakteristický pouze pro několik posledních let.

V roce 2002 činil poměr počtu zaměstnanců a podnikatelů 5,3.⁹⁹ Z grafu lze vyčíst, že toho roku dosáhly příjmy ze závislé činnosti více než 64 mld. Kč a příjmy ze samostatné činnosti více než 12 mld. Kč, tedy od zaměstnanců se vybralo asi 6 krát více. Vzhledem k tomu, že zaměstnanců bylo tehdy 5,3 krát více, výnosy od obou skupin byly přibližně stejné, a tak je možné dojít k závěru, že v průměru zaplatil na daních zaměstnanec téměř stejně jako podnikatel.

⁹⁸ Zdroj: vlastní graf dle usnesení o státním závěrečném účtu. Údaje použité v grafu blíže viz <http://www.mfcr.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-05]. Plnění státního rozpočtu. Dostupné na WWW: <<http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpocetu>>.

⁹⁹ <http://www.scitani.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-05]. Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001. Dostupné na WWW: <http://www.scitani.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/scitani_lidu_domu_a_bytu_v_roce_2001>.

Co se od té doby změnilo, že v současné době je příjem rozpočtu z daní ze samostatné činnosti téměř zanedbatelný? Odpověď na tuto otázku jistě existuje, ale není tak jednoznačná, jak by se mohlo na první pohled zdát. Důvody snížení výnosů se objevovaly po celou dobu posledního desetiletí a působily často společně. Není tak jednoduché jednoznačně určit, zda některý působil silněji než jiný. Přiblížení si vývoje výnosů daně tak možná přispěje k objasnění těchto důvodů.

3.3 Vývoj výnosů daně z příjmů fyzických osob

3.3.1 Ekonomický vývoj

Česká republika vznikla jako samostatný stát v roce 1993 a na demokratickém principu funguje pouze dvacet dva let. Analýza tohoto velmi krátkého období, kdy v prvních letech docházelo zejména k budování nového systému a zatím se plně neprojevovalo fungování hospodářského cyklu, tak plně nemusí pokrýt všechny faktory. Nicméně již teď je možné evidovat hospodářsky lepší a horší období.

Hospodářskou konjunkturu, která v České republice trvala od počátku nového tisíciletí do roku 2007 či 2008, je možné pozorovat z obou grafů. Od roku 2008 sužuje republiku v různé míře ekonomická krize a vzhledem k současné evropské nejistotě a světové nestabilitě, lze jen těžko s větší jistotou pomýšlet na rychlý ekonomický růst a další léta prosperity, což se významně odráží i v množství daňových příjmů státu.

Ekonomická situace je tak vždy přítomným kritériem, které ovlivňuje výši daňových příjmů státu, avšak ne jediným. Obvykle je právě ekonomický vývoj důvodem k legislativním změnám v oblasti daní, a to zvláště v období krizí, kdy stát využívá legislativu v rámci protikrizových opatření. Ovšem z množství novelizací,¹⁰⁰ kterými se „pyšně“ zákon o daních z příjmů, je zřejmé, že v našem daňovém systému docházelo ke

100 Od počátku platnosti zákon prošel celkem 104 novelizacemi, 105. novelizace vejde v platnost od 1. 7. 2015. Blíže viz <http://www.zakonyprolidi.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-05]. Historie zákon o daních z příjmů. Dostupné a WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-586/info>>.

změnám mnohem častěji. Některé z těchto změn se dotýkaly pouze pojmosloví, jiné, strukturální, se výrazně projeví právě na výši výnosů.

3.3.2 Legislativní vývoj

První významnou legislativní změnou, která měla vliv na výnos z daní odvedených zaměstnanci i podnikateli, bylo společné zdanění manželů. Přinesla jej novela zákona o daních z příjmů č. 669/2004 Sb. a poprvé se mohlo uplatnit v daňovém přiznání za rok 2005. Samotný institut pak vychází z premisy, že daňová povinnost by měla odpovídat platební schopnosti poplatníků.¹⁰¹ V případě rodin se tato schopnost neodráží pouze ve zdanění jednotlivce, ale celé domácnosti, ve které rodina žije. Tento přístup ke zdaňování příjmů aplikuje dlouhodobě například Francie, kde je za subjekt daně považována právě domácnost a výše daně se liší podle počtu jejich výdělečně činných členů a členů, kteří jsou domácností vyživováni.¹⁰²

Právě společné zdanění hlavních živitelů rodiny tak mělo schopnost platit daň lépe reflektovat. Manželé, kteří v domácnosti vyživovali alespoň jedno nezaopatřené dítě, si mohli stanovit základ daně tak, že součet svých základů daně snížený o nezdanitelné části daně rozdělili na půl. Každý sám pak podal daňové přiznání, kde daň byla vypočtena právě z poloviny součtu jejich základů daně.

V té době měla daň z příjmů progresivní sazbu, a tak tento institut využívaly zvláště ty páry, které měly velké rozdíly mezi příjmy. Po zprůměrování se tak vyšší příjem manžela dostal do kategorie s nižší daňovou sazbou, což vedlo k celkovému snížení daňové povinnosti rodiny. I přes značnou administrativní složitost tak mnoho rodin tohoto institutu využilo. Ačkoliv jej mohli využít jak zaměstnanci, tak podnikatelé, v roce 2006 a 2007 se významně projevilo pouze ve výnosech, které plynou z daně přiznané osobami ze samostatné činnosti (z více než 13 mld. Kč se příjem státu snížil na

101 VANČUROVÁ, A., LÁCHOVÁ L., *Daňový systém ČR 2006 aneb učebnice daňového práva pro obchodní akademie, ekonomické studijní obory na středních odborných školách a na vyšších odborných školách, pro vysokoškolské obory s ekonomickým zaměřením*. 8. aktualizované vydání. Praha: 1. VOX a.s., 2006. s. 121. ISBN 80-86324-60-5.

102 Blíže viz www.prf.cuni.cz [online]. 2015 [cit. 2015-03-18]. Prezentace JUDr. Pavlína Vondráčkové na téma daňový systém Francie. Dostupné na WWW: <<http://www.prf.cuni.cz/detail-struktury/164/1404045233/>>.

8 mld. Kč), zatímco u závislé činnosti došlo dokonce v roce 2007 k meziročnímu růstu o 10 mld. Kč. Jde však o údaj značně zkreslený, který v počátcích zásadně přispěl ke klesající tendenci výnosů daně ze samostatné činnosti.¹⁰³

Rozpočtová skladba totiž dělí příjmy z daně z příjmů fyzických osob na ty, které odvádí za zaměstnance jejich plátce, tedy zaměstnavatel (položka 1111), a na ty, které odvádí poplatník na základě daňového přiznání (položka 1112).¹⁰⁴ Ačkoliv zaměstnavatel, jehož zaměstnanec chtěl uplatnit společné zdanění manželů, musel platit každý měsíc zálohy na daň z příjmu za takového zaměstnance, za příslušné zdaňovací období si musel zaměstnanec podat daňové přiznání sám.¹⁰⁵ Pokud se podařilo některému z manželů dosáhnout zařazení příjmu do kategorie z nižší sazbou daně, často vzhledem k výši placených záloh došlo k tomu, že mu vznikl přeplatek na dani. Tento přeplatek se však vyplácel z účtu daně placené na základě podaného přiznání, a tak, i když šlo ve skutečnosti o pokles daně ze závislé činnosti, projevil se v celkové bilanci pouze na účtu, který eviduje příjmy ze samostatné činnosti.¹⁰⁶ Tato anomálie nebyla za celou tříletou historii existence společného zdanění manželů odstraněna, a tak se projevovala až do roku 2008, kdy byla podána poslední přiznání za rok 2007, která tento typ zdanění umožnila.

Efekt způsobený společným zdaněním manželů tak částečně odvedl pozornost od dvou zásadnějších změn. Tou první, která měla podporovat spravedlnost mezi zaměstnanci a podnikateli, byl institut minimálního základu daně zavedený novelou zákona o daních z příjmů č. 438/2003 Sb. Za důvod zavedení tohoto opatření byla považována široká možnost podnikatelů optimalizovat základ daně, zatímco zaměstnancům byla tato možnost z podstaty odepřena.¹⁰⁷ Minimální základ daně musel činit „polovinu součinu všeobecného vyměřovacího základu a přepočítacího koeficientu

103 MINISTERSTVO FINANČÍ. *Informace o činnosti daňové správy České republiky za rok 2006*. s. 12.

104 Příloha B – druhové třídění rozpočtové skladby. Blíže viz Vyhláška ministerstva financí č. 323/2002 Sb. o rozpočtové skladbě ve znění pozdějších předpisů.

105 Počet podaných přiznání se zvýšil o celou 1/3, institutu společného zdanění manželů využívali však spíše zaměstnanci (70%) než podnikatelé (30%).

106 MINISTERSTVO FINANČÍ. *Informace o činnosti daňové správy České republiky za rok 2006*. s. 12.

107 VANČUROVÁ, A., LÁCHOVÁ, L., VTKOVÁ, J., *Daňový systém ČR 2004 aneb učebnice daňového práva pro obchodní akademie, ekonomické studijní obory na středních odborných školách a na vyšších odborných školách, pro vysokoškolské obory s ekonomickým zaměřením*. 7. rozšířené vydání. Praha: VOX a.s., 2004. s. 152. ISBN 80-86324-42-7.

pro účely důchodového zabezpečení a počtu kalendářních měsíců provozování výdělečné činnosti¹⁰⁸ V prvním roce působení daného opatření šlo o 101 000 Kč a podnikatel, který provozoval činnost po celý rok, musel i po odečtení nezdanitelné části základu daně ve výši 38 040 Kč odvést na dani 9 345 Kč.

V meziročním nárůstu příjmů státního rozpočtu z daní vybíraných na základě přiznání o více jak 1 mld. Kč se tento institut projevil pozitivně, avšak nelze opominout i jeho zásadní nevýhodu. Jakmile byl poplatník nucen využít minimálního základu daně, nemohl uplatnit daňovou ztrátu, a to ani z předchozích zdaňovacích období. To bylo možné pouze v případě, kdy poplatníkův základ daně minimální základ překročil. Ačkoliv tedy z hlediska rozpočtového působil tento institut pozitivně, jeho konstrukce značně odrazovala poplatníka od pořízení dlouhodobých investic, jelikož umožňovala dostat se do situace, kdy třeba i po několik let nebylo možné daňovou ztrátu uplatnit. Snaha zvýšit daňový výnos tak naopak mohla vést k omezení rozvoje podnikání, které by pak ve střednědobém horizontu vedlo opět ke snížení daňových příjmů státu.

Druhou zásadní legislativní změnou bylo významné zvýšení procenta uplatnění paušálních výdajů, vnesené do zákona novelou č. 545/2005 Sb. Z příjmů ze zemědělské výroby a lesního hospodářství vzrostl paušál z 50% na 80%, u řemeslných živností dokonce z 25% na 60%, u ostatních živností z 25% na 50% a u příjmů z pronájmu z 20% na 30%. Zatímco do té doby využívalo možnosti uplatnění výdajů procentem z příjmů na 200 000 podnikatelů, po zavedení této změny se počítalo alespoň se zdvojnásobením jejich počtu. Administrativní výhody, které využití této metody skýtá, byly popsány výše. Dnes je přičítáme zejména poplatníkům, o výhodách, které tento způsob přináší pro správce daně, slyšíme již málokdy. V té době však odborná veřejnost viděla i pro správce daně ulehčení, zvláště v oblasti sporů o uznatelnost výdajů či kontroly daňové evidence nebo účetnictví.¹⁰⁹ Obavy tehdy vzbuzoval jen možný růst práce tzv. načerno. Když své výdaje podnikatelé uplatní paušálně, nebudou mít motivaci

108 <http://www.danarionline.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-06]. BĚHOUNEK, P. Změny pro OSVČ v daních z příjmů. *Daně a právo v praxi*. 2004. roč. 10, č. 1. ISSN 1211-7293. Dostupné na WWW: <<http://www.danarionline.cz/archiv/dokument/doc-d1952v2713-zmeny-pro-osvc-v-danich-z-prijmu/>>.

109 <http://www.ucetnikavarna.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-07]. DĚRGEL, M. Výdajové paušály. *Daně a právo v praxi*. 2006. roč. 12, č. 1. ISSN 1211-7293. Dostupné na WWW: <<http://www.ucetnikavarna.cz/archiv/dokument/doc-d48v24-vydajove-pausaly/>>.

požadovat k nim daňové doklady, což může ve svém důsledku vést k tomu, že druhá strana takový příjem nepřizná.¹¹⁰

Jak se změna výše paušálu projevila ve výši daňových výnosů v několika dalších letech po jejím zavedení je vzhledem k výše popsaným obtížím se společným zdaněním manželů těžké posoudit. Je však nutné zdůraznit, v jakém kontextu již existujících či očekávaných opatření bylo zavedeno. O minimálním základu daně osob samostatně výdělečně činných již bylo hovořeno, je tedy možné jen zdůraznit, že i přes relativně vysoké paušály nemohlo ve většině případů dojít k tomu, že by poplatník neodvedl žádnou daň.¹¹¹ Ani zatajování či nepřiznávání příjmů se nejevilo jako tak závažný problém, jelikož zákon č. 215/2005 Sb. o registračních pokladnách, který vstoupil v platnost 1. 1. 2005, počítal s tím, že nejpozději do 31. 12. 2006 se budou muset podnikatelé provozující maloobchod či hostinskou činnost (tedy vytipované kategorie podnikatelů, které obvykle nepřiznávají všechny příjmy) vybavit registrační pokladnou. K tomuto kroku však v důsledku změny vlády a politického kurzu země nikdy nedošlo.

I přes relativní snížení rozpočtových příjmů ze zdanění samostatné činnosti však nedošlo k významnému propadu, a tak vysoké paušály vcelku kradnou metodou vstoupily do povědomí české veřejnosti a získaly si zde významnou pozici.

V souvislosti s nedávným historickým vývojem výše rozpočtových příjmů z daně z příjmů fyzických osob je nutné zmínit zcela přelomový rok 2008.

Právě v tomto roce přišel se zásadními změnami zákon o stabilizaci veřejných rozpočtů, jehož cílem mělo být zlepšení veřejných financí, zastavení zadlužování země, podpora pracovních úspěchů a pracovitosti.¹¹² V zákoně o daních z příjmů se tyto změny projevily hned v několika konstrukčních prvcích daně.

110 <http://www.ucetnikavarna.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-07]. DĚRGEL, M. Výdajové paušály. *Daně a právo v praxi*. 2006. roč. 12, č. 1. ISSN 1211-7293. Dostupné na WWW: <<http://www.ucetnikavarna.cz/archiv/dokument/doc-d48v24-vydajove-pausaly/>>.

111 Na rozdíl od roku 2011, kdy daňové přiznání s povinností na 0 Kč odevzdalo 54,5 % osob z těch, co podali daňové přiznání. Blíže viz GENERÁLNÍ FINANČNÍ ŘEDITELSTVÍ. *Informace o činnosti daňové správy České republiky za rok 2011*, č.j. 17869/12-1910, s. 10.

112 <http://www.ucetnikavarna.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-07]. DOBEŠOVÁ, K. O změnách zákona o daních z příjmů v zákoně o stabilizaci veřejných rozpočtů, z pohledu zaměstnance a zaměstnavatele. *Práce a mzda*. 2007. roč. 3, č. 11. ISSN 0032-6. Dostupné na WWW: <<http://www.ucetnikavarna.cz/archiv/dokument/doc-d2680v3473-o-zmenach-zakona-o-danich-z-prijmu-v-zakone-o-stabilizaci/>>.

Původní progresivní sazba daně pohybující se v rozmezí od 12 do 40%¹¹³, byla nahrazena sazbou lineární v jednotné výši 15%. Dílčí základ daně ze závislé činnosti, který do té doby tvořila hrubá mzda, se nově navýšil o pojistné placené zaměstnavatelem za zaměstnance. Dále se nemohl ponížít o zaplacené pojistné, a to nejen u zaměstnanců, ale ani u podnikatelů, kteří si jej do té doby takto mohli snížit i v případě, že výdaje k dosažení příjmů uplatnili formou paušálů. Z dalších změn poplatník ocenil zejména zvýšení základní slevy ze 7 200 Kč na 24 840 Kč. Vedle základní slevy byla zvýšena i sleva na manželku s nízkými příjmy na 24 840 Kč, přičemž současně se zvýšila i limitní hranice pro získání takovéto slevy z 38 040 Kč na 68 000 Kč. Tím se výrazně rozšířil počet osob, které této možnosti mohly využít.¹¹⁴

Dostatek finančních prostředků na zachování přinejmenším stejného výnosu daně, jako byl do té doby, mělo zajistit zrušení společného zdanění manželů. I přes to se ale oproti roku 2007 výnos daně v případě závislé činnosti propadl téměř o 10 mld. Kč. Štědré úlevy zvláště v podobě slevy na manželku mohlo totiž využít vzhledem ke zvyšující se nezaměstnanosti více osob, než se předpokládalo.¹¹⁵ S přicházející ekonomickou krizí došlo k závažnějšímu poklesu zaměstnanosti, což spolu se zavedením lineární sazby daně přispělo ke snížení celkového výnosu daně.

Lineární sazba daně snížila výrazně daňové břemeno i vysoko příjmovým skupinám obyvatel. Nebylo to však jedinou výhodou v jejich prospěch. Ve stejném roce spatřila světlo světa též konstrukce maximálních vyměřovacích základů. Tyto od určité hranice zastavovaly růst částky odváděné na pojistném. Základ daně již od tohoto limitu o pojistné nebyl zvyšován, zaměstnavatel další pojistné neodváděl, a to ve svém důsledku vedlo ke snížení základu daně a následně i celkové daňové povinnosti.

Zavedení maximálního vyměřovacího základu tak přineslo vcelku nevídaný úkaz. Zatímco stále je ve většině zemí světa užívána progresivní sazba daně z příjmů, tedy

113 Pro léta 2006 a 2007 byla snížena dolní hranice daně z 15% na 12%. Nejvyšší sazba byla v roce 2000 snížena z 40% na 32%, která zůstala až do roku 2007.

114 Argumenty pro zvýšení limitní hranice byly v zásadě dva. I přes ekonomický vývoj se hranice neměnila od roku 2004. Do velikosti příjmu rozhodujícího pro získání této slevy se navíc započítávala i peněžitá pomoc v mateřství. Docházelo k tomu, že pokud matka čerpala peněžitou pomoc v mateřství většinou v jednom roce, již jen z této pomoci dosáhla příjmu vyššího hranice 38 040 Kč, a tak na slevu na dani, která byla primárně pro takové rodiny určena, nemohla dosáhnout. Zvýšení limitní částky tak mělo pomoci opět na slevu dosáhnout.

115 MINISTERSTVO FINANČÍ. *Informace o činnosti daňové správy České republiky za rok 2008*, s. 12n.

system, kdy se zvyšováním příjmu dochází ke zvyšování sazby daně, a tak skupiny obyvatel s vyššími příjmy podléhají do jisté míry vyšší dani, tuzemský daňový systém toto směřování opustil.

Evropská unie ve svém dokumentu Tax Policy in the European Union z roku 2001, který stanovil priority pro směřování evropských daňových systémů, udává i body týkající se daní z příjmů a zdůrazňuje, že členské státy by se měly v následujících letech zaměřovat zejména na snižování daňového břemene nízkopříjmových skupin svého obyvatelstva.¹¹⁶ Opatření zavedená v roce 2008, zejména s ohledem na zrušení progresivní sazby a zavedení maximálních vyměřovacích základů však lze jen stěží označit za odpovídající tomuto směřování.

Po nejhorších krizových letech 2008, 2009 a 2010, kdy došlo k opětovnému zlepšení hospodářské situace a k mírnému zvyšování zaměstnanosti, již dosáhly rozpočtové příjmy ze závislé činnosti předkrizové hranice a dále stoupají, a to i přes stále se uplatňující lineární sazbu daně, vysoké slevy na dani či daňové zvýhodnění. Zdá se tedy, že zavedení jednotné sazby daně, která je oblíbená nejvíce právě v postkomunistických zemích, kde je obecně špatná morálka při placení daní, se ukázalo přinejmenším jako neškodící či dokonce prospěšné. Zatímco se však situace v případě daně z příjmů ze závislé činnosti dokázala v průběhu let stabilizovat, daň z příjmů ze samostatné činnosti naopak upadá do stále hlubší krize.

I v jejím případě se rok 2008 dá považovat za přelomový. Je totiž rokem, kdy byl naposledy zaznamenán alespoň do jisté míry adekvátní výnos. S příchodem ekonomické krize a nové daňové legislativy však došlo k jeho hlubokému propadu. Efekt klesajícího výnosu byl po zvýšení paušálů z roku 2005 v prvních letech omezen zejména existencí minimálního základu daně či přípravou fungování registračních pokladen. V roce 2008 se však již se zavedením registračních pokladen přestalo počítat a zrušen byl i institut minimálního základu daně.

Vzhledem k očekávanému výraznému snížení příjmů z podnikání způsobených ekonomickou krizí bylo schváleno opatření spočívající ve zrušení povinnosti

116 ec.europa.eu [online]. 2015 [cit. 2015-03-19]. Communication of 23 May 2001 on "Tax policy in the European Union - Priorities for the years ahead". Dostupné na WWW: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/tax_policy/index_en.html>.

zaměstnavatelů s maximálně 5 zaměstnanci (v té době jich bylo na 94 tis.¹¹⁷) platit pro rok 2009 zálohy na daň. Zpráva o činnosti daňové správy z následujícího roku vidí jako důsledek tohoto opatření výpadek příjmů ve výši cca 8 mld. Kč ve státním rozpočtu.¹¹⁸ Zatímco v roce 2008, kdy zálohy na daň vycházely ještě z původní progresivní daně, byl účet samostatné činnosti státního rozpočtu průběžně financován, výpadek záloh se v roce 2009 projevil opravdu značně. Situace se nezlepšila ani po konci daňového období, jelikož většině poplatníků nevznikla ani povinnost daň doplatit. Se zrušením minimálního základu daně tak více než kdy jindy bylo výhodné využití vysokých paušálů.

Je však již jen stěží pochopitelné, proč se zákonodárce rozhodl v roce 2009 k opětovnému zvýšení procent pro paušální uplatňování výdajů, a to v případě řemeslných živností až na 80% či ostatních živností na 60%.

Možnost uplatnit výdaje v paušální výši je rozšířená i v Evropě, avšak je často limitována. Omezen bývá zejména předmět výdajů – tedy na které výdaje je možné paušál uplatnit a výše výdajů.¹¹⁹ Ta ve valné většině případů nepřekročí 30%. Zvyšování paušálů až na výši, kterou zvolil český zákonodárce zejména v případě velice nesourodé skupiny živností, tak nenachází oporu ani v mezinárodním měřítku.

Ačkoliv byl v roce 2010 snížen paušál u nezávislých činností z 60% zpět na 40%, u živností zůstal na hranici dané v roce 2009, tedy 60% (80% v případě živností řemeslných). Počet živnostníků, kteří se rozhodli využít této možnosti uplatnění výdajů, tak neustále stoupal a zatímco v roce 2008, než udeřila ekonomická krize, bylo paušálem uplatněno jako výdaj něco málo přes 57 mld. Kč, v roce 2011 to bylo již více než 110 mld. Kč.¹²⁰ Ani rozpočtové předpoklady zvláště pro rok 2010 a následně i rok 2011, kdy bylo zaznamenáno zlepšení ekonomické situace, nepřinesly pozitivní vývoj v

117 MINISTERSTVO FINANCÍ. *Informace o činnosti daňové správy České republiky za rok 2010*, s 17n.

118 MINISTERSTVO FINANCÍ. *Informace o činnosti daňové správy České republiky za rok 2010*, s 17n.

119 Blíže k limitaci uplatňování výdajů např. <https://www.gov.uk> [online]. 2015 [cit. 2015-02-28]. Simplified expenses if you're self-employed . Dostupné na WWW: <<https://www.gov.uk/simpler-income-tax-simplified-expenses>> či <https://www.bmf.gv.at/> [online]. 2015 [cit. 2015-02-28]. Pauschalierung im Rahmen der Einkommensteuer. Dostupné na WWW: <<https://www.bmf.gv.at/steuern/selbststaendige-unternehmer/pauschalierung-p-einkommensteuer.html>>.

120 GENERÁLNÍ FINANČNÍ ŘEDITELSTVÍ. *Informace o činnosti daňové správy České republiky za rok 2012*, č.j. : 29385/13-7000-01000-010457, s. 9.

případě výnosů ze samostatné činnosti. Zatímco na rok 2010 bylo původně v rozpočtu plánováno 9,9 mld. Kč jako příjem ze zdanění samostatné činnosti, skutečný údaj na konci roku činil pouze 4,1 mld. Kč. V roce 2011 již klesla i očekávání a predikován byl pouze příjem ve výši 5,4 mld. Kč, ještě horší však byla realita, kdy se na dani vybralo pouze 1,5 mld. Kč.

Oproti roku 2005, kdy se na dani z příjmů pocházejících ze samostatné činnosti vybralo nejvíce v novodobé historii, poklesly rozpočtové příjmy z této daně do roku 2011 o 83%. Právě v dubnu roku 2011 bylo při této dani dokonce zaznamenáno záporné inkaso.¹²¹ Zatímco tendence výnosů byla klesající, stávalo se stále pracnější a nákladnější tuto daň vůbec vybírat. I přesto, že počet osob samostatně výdělečně činných stále narůstal a narůstá, rozpočtový příjem této daně se do roku 2013¹²² držel neustále okolo 1,5 mld. Kč a spíše vykazoval další pokles než zvýšení.

Tomuto dramatickému propadu se pokusilo čelit několik legislativních opatření zavedených poprvé v roce 2013. První z nich neumožnilo poplatníkovi, který u více než 50% svých příjmů uplatnil výdaje procentem z příjmů, využít slevy na manželku a na děti. Toto opatření se týkalo všech poplatníků s příjmy ze samostatné činnosti, kteří splnili zákonem stanovené podmínky. Naopak další opatření, které mělo přispět ke zvýšení výnosů z této daně, se týkalo jen těch poplatníků, kteří měli příjmy z nezávislých povolání či autorských honorářů anebo příjmy z pronájmu. Tyto osoby mohly dále paušály ve výši 40% a 30% uplatnit, avšak výdaje tímto paušálem uplatněné nesměly nadále přesáhnout 800 tis. Kč, respektive 600 tis. Kč. Od roku 2015 byly tyto hranice zavedeny i pro všechny ostatní příjmy ze samostatné činnosti.¹²³

121 GENERÁLNÍ FINANČNÍ ŘEDITELSTVÍ. *Informace o činnosti daňové správy České republiky za rok 2011*, č.j. 17869/12-19100, s. 9.

122 Za rok 2014, případně 2015 ještě nejsou zveřejněny kompletní relevantní údaje.

123 § 7 odst. 7 z. č. 586/1992 Sb. o daních z příjmů.:

Neuplatní-li poplatník výdaje prokazatelně vynaložené na dosažení, zajištění a udržení příjmu, může uplatnit výdaje, s výjimkou uvedenou v § 12, ve výši

a) 80 % z příjmů ze zemědělské výroby, lesního a vodního hospodářství a z příjmů z živnostenského podnikání řemeslného; nejvýše lze však uplatnit výdaje do částky 1600000 Kč,

b) 60 % z příjmů ze živnostenského podnikání; nejvýše lze však uplatnit výdaje do částky 1200000 Kč,

c) 30 % z příjmů z nájmu majetku zařazeného v obchodním majetku; nejvýše lze však uplatnit výdaje do částky 600000 Kč,

d) 40 % z jiných příjmů ze samostatné činnosti, s výjimkou příjmů podle odstavce 1 písm. d) a odstavce 6; nejvýše lze však uplatnit výdaje do částky 800000 Kč.

I přes zavedení těchto limitujících institutů však nedošlo k žádnému závratnému zvýšení výnosů z této daně.

Jakmile se tedy podíváme na srovnání kategorií zaměstnanců a podnikatelů v průběhu posledního desetiletí, je možné dospět jen k jedinému závěru. Zatímco na počátku nového tisíciletí se vzhledem k poměru počtu zaměstnanců a podnikatelů jednalo o skupiny, které státnímu rozpočtu přinášely relativně stejné množství příjmů, dnes se zdá, že přes vzrůstající počet podnikatelů jejich daňová povinnost výrazně poklesla. Je tomu doopravdy tak? Aby bylo možné zjistit míru zdanění jednotlivých členů obou skupin, je třeba se zaměřit na konstrukci jejich daně.

3.4 Efektivní zdanění zaměstnance a podnikatele

Pro srovnání míry zdanění zaměstnance a podnikatele jsem vybrala tři základní výše příjmů: 100 tis. Kč ročně jako hrubý příjem zaměstnance a současně jako zisk podnikatele. Ty reprezentují nízkopříjmovou skupinu poplatníků. Následně jsem zvolila 300 tis. Kč jako příjem nebo zisk střední třídy a konečně jsem zvolila 2 mil. Kč jako roční hrubý příjem nebo zisk osob spadajících do kategorie vysoko-příjmových.

	Hrubý příjem/zisk	Sociální pojištění	Zdravotní pojištění	Daň	Sociální pojištění (zaměstnavatel)	Zdravotní pojištění (zaměstnavatel)	Čistý příjem	Náklady	Efektivní zdanění
Zaměstnanec	100.000	6.500	4.500	0	25.000	9.000	89.000	134.000	33,6% (11%)
	300.000	19.500	13.500	35.460	75.000	27.000	231.540	402.000	42,4% (22,82%)
	2.000.000	83.026	90.000	390.877	319.332	180.000	1.436.097	2.499.332	42,5%
Podnikatel	100.000	22.023	20.361	0			57.616	42.384	42,38%
	300.000	43.800	20.361	20.160			215.679	84.321	28,11%
	2.000.000	186.490	135.000	275.160			1.403.350	596.650	29,8%

Tabulka č. 3: Srovnání efektivní výše zdanění zaměstnance a podnikatele za rok 2015 (vlastní výpočet autora)

Při srovnání současných příjmů státního rozpočtu od obou skupin - zaměstnanců i podnikatelů a údajů o míře jejich efektivního zdanění, se nezdá, že by odůvodňovala takový rozdíl v daňových výnosech přicházejících od těchto poplatníků.

V případě efektivního zdanění zaměstnance, můžeme sledovat hned dvě hodnoty.¹²⁴ Pokud se však zaměříme pouze na poměr odvodů, které zaměstnavatel odvádí za zaměstnance, k čisté mzdě, efektivní sazba daně nepřekročí 30%. Pokud srovnáme tyto hodnoty se zdaněním podnikatele, zjistíme, že pro vyšší příjmy jsou čísla téměř obdobná, u podnikatelů s nízkými příjmy se však projeví minimální vyměřovací základ pro pojistné. Ač tato skupina na dani neodvede nic, pojistné je jí vyměřeno dle minimálních vyměřovacích základů, a tak efektivní míra zdanění lehce přesáhne 40%. Pokud tedy srovnáváme příjem zaměstnance a zisk podnikatele, není možné tvrdit, že podnikatel by podléhal nižšímu zdanění než zaměstnanec. V čem tedy problém nízkých výnosů daně odvedené poplatníky ze samostatné činnosti spočívá?

3.5 Uplatnění výdajů procentem z příjmů

Pokud jsme zjistili, že v případě srovnání zdanění zisku podnikatele a příjmu zaměstnance co do jejich odvodů není takový rozdíl, je nutné zaměřit se v případě podnikatele na fázi, kdy je určován zisk. Jak již bylo řečeno výše, v roce 2011 podalo 54,5% poplatníků, kteří daňové přiznání podávají sami, přiznání, jež určovalo daňovou povinnost jako 0 Kč. Pokud se tedy podíváme do tabulky č. 3, vidíme, že více než polovina poplatníků dosahuje ročního zisku pouze okolo 100 tis. Kč. Pokud má poplatník možnost uplatnit pouze základní slevu, i při zisku 165 600 Kč za rok mu vychází nulová daňová povinnost.

Pokud jde o poplatníka, který uplatňuje výdaje na základě účetnictví nebo daňové evidence, je prokazatelné, že jde opravdu o čistý zisk poplatníka vzhledem k vedené evidenci výdajů. Pokud se však jedná o poplatníka, který uplatňuje výdaje paušálním způsobem, jeho výdaje nám známy nejsou. Odvodit dokážeme pouze roční příjem, při kterém ještě poplatník dosahuje nulové daňové povinnosti, a ten je značně vysoký. V

¹²⁴ První procento udává poměr čistého příjmu k celkovému nákladu zaměstnavatele na zaměstnance, druhé procento pak poměr hrubé mzdy a čisté mzdy zaměstnance po odečtení všech odvodů.

případě zemědělské výroby jde o příjem 828 tis. Kč, u živnostenského podnikání pak příjem 414 tis. Kč, u nezávislých podnikání je to 275 tis. Kč a u pronájmu pak přibližně 236 tis. Kč.

Zde je pak nutné si položit základní otázku, a to, zda opravdu výdaje na dosažení, udržení a zajištění příjmů dosahují u jednotlivých příjmů tak vysokých částek, jak předjímají paušály? Jen pomocí prosté úvahy lze dojít k celkem jasnému závěru.

Vzhledem k tomu, že způsob uplatnění výdajů je volbou poplatníka, vybere si poplatník takový způsob, který povede k největší úspoře na dani. Ze stoupajícího počtu podnikatelů, kteří začali tuto metodu používat vždy při dalším zákonném zvýšení procentních sazeb paušálů, lze odvodit, že se tato možnost stávala stále výhodnější než vedení daňové evidence. Důvodem mohla být úspora nákladů na vedení daňové evidence, avšak neméně též možnost uplatnit větší výdaje, než byly poplatníkem reálně uskutečněny.

Systém uplatňování výdajů procentem z příjmů je nastaven velice široce. Je jím totiž možné uplatnit veškeré výdaje s příjmem související, které poplatníkovi vzniknou. Např. ve Velké Británii fyzická osoba podnikající musí běžně uplatňovat pouze skutečné výdaje. Existují však kategorie výdajů, kde může využít tzv. zjednodušeného uplatnění výdajů (simplified expences). Mezi takové patří zejména doprava, ale také bydlení v místě podnikání či práce z domova, kdy si poplatník může paušálně odečíst výdaje vztahující se k takovému místu, zejména opravy domu nebo hypoteční úroky.¹²⁵ Jde tedy o takové výdaje, které se nevztahují výhradně k podnikání a bylo by složité uplatnit je ve skutečné výši, avšak na druhou stranu neuplatnit je vůbec by mohlo pro podnikatele znamenat významné omezení.

V Rakousku je pak sice možné odečíst veškeré výdaje paušálem, avšak oproti českému značně omezeným. Dovoluje uplatnit 6% z příjmů, avšak ne více než 13.200 EUR v případě, že jde o podnikatele v oblasti poradenství, vědce nebo např. lektory. Pro ostatní podnikající osoby je pak možné uplatnit 12 % z příjmů, ale ne více než 26.400 EUR. Je zde však ještě další podmínka, kterou musí rakouští poplatníci splnit, a to, že v

¹²⁵ <https://www.gov.uk> [online]. 2015 [cit. 2015-02-28]. Simplified expenses if you're self-employed. Dostupné na WWW: <<https://www.gov.uk/simpler-income-tax-simplified-expenses>>.

roce, který předcházel zdaňovacímu období, za které podávají přiznání, nesmí jejich obrat překročit 220.000 EUR.¹²⁶

Možnost uplatnění výdajů procentem z příjmů dovoluje při splnění podmínek i Francie, ale pouze ve výši 20%, maximálně však 113.900 EUR. Aby poplatník tyto výdaje mohl uplatnit, musí být navíc členem oficiálního účetního sdružení.¹²⁷ V Německu je pro poplatníka situace komplikovanější, jelikož podléhá nejen dani z příjmů, ale současně i dani živnostenské. Výdaje si však též může uplatnit zjednodušenou formou, a to v podobě pevně dané paušální částky, která de facto tvoří nezdanitelnou část daně.¹²⁸

Užití metody uplatnění výdajů zjednodušenou formou tak je i v mezinárodním měřítku možné, oproti české variantě však značně omezenější. Je zřejmé, že v zahraničí tento způsob má obvykle jasněji vymezený účel a cílí jen na velice konkrétní skupinu podnikatelů. Tou jsou obvykle jednotlivé podnikající osoby, které nezaměstnávají nikoho jiného kromě sebe. Mají spíše nízký obrat a často vykonávají svou činnost z domova. Jde obvykle o malý začínající či rozvíjející se podnik, pro který zjednodušený způsob uplatnění výdajů může znamenat dobrý start, zvláště pak pro osoby, které do té doby s podnikáním neměly příliš zkušeností. To je často i důvod, proč se tento typ podnikání spolu s jeho výhodami stal oblíbeným ve Spojených státech Amerických v době nejtvrďší ekonomické krize. Možnost založení drobného domácího podniku či malé domácí výroby specifických produktů se v té době stala nejčastěji vyhledávanou alternativou k zaměstnání, kterého byl v té době nedostatek.¹²⁹

Jak již bylo zmíněno, podnikání fyzických osob je určitým přechodem či spojovacím můstkem mezi zaměstnáváním a podnikáním právnických osob, které jsou svojí právní

126 <https://www.bmf.gv.at/> [online]. 2015 [cit. 2015-02-28]. Pauschalierung im Rahmen der Einkommensteuer. Dostupné na WWW: <<https://www.bmf.gv.at/steuern/selbststaendige-unternehmer/pauschalierung/p-einkommensteuer.html>>.

127 Blíže viz www.prf.cuni.cz [online]. 2014 [cit. 2015-03-18]. Prezentace JUDr. Pavlína Vondráčkové na téma daňový systém Francie. Dostupné na WWW: <<http://www.prf.cuni.cz/detail-struktury/164/1404045233/>>.

128 Blíže viz www.prf.cuni.cz [online]. 2014 [cit. 2015-03-18]. Prezentace ze dne 10.11.2014 na téma daňový systém Německa. Dostupné na WWW: <<http://www.prf.cuni.cz/detail-struktury/164/1404045233/>>.

129 <http://journalistsresource.org/> [online]. 2015 [cit. 2015-02-28]. Self-employment and local economic performance: Evidence from U.S. Counties. Dostupné z WWW: <<http://journalistsresource.org/studies/economics/commerce/self-employment-local-economic-performance-evidence-us-counties/#sthash.fn3i85Jz.dpuf>>.

formou k tomuto účelu primárně určeny. Založení obchodní společnosti je však spojeno nejen s vyššími vstupními náklady (např. zápis společnosti do veřejného rejstříku), ale je svázáno i přísnějšími pravidly, které se týkají sledování hospodářských výsledků společnosti, jejich případného zveřejňování a konečně i podávání daňového přiznání, jež vedou k nutné znalosti právní úpravy této oblasti. Kategorie fyzických osob podnikajících je v tomto ohledu méně zatížena. I když některými svými rysy inklinuje spíše ke znakům odpovídajícím právnickým osobám, zvláště co se týče tzv. sebezaměstnavatelů přibližuje se spíš samotnému zaměstnávání.

Právě možnost zjednodušeného uplatnění výdajů pak dle mého názoru vytváří ideální přechod mezi zaměstnáním a podnikáním. To by měl být jeho nejvýznamnější účel. Tento znak je nejvíce podpořen právě v rakouském právu, kdy je možnost užití tohoto způsobu uplatnění výdajů limitována hospodářským výsledkem z minulého zdaňovacího období. Úprava tak jasně naznačuje, že jde o metodu určenou jen drobným podnikatelům, ne větším podnikům, kde je naopak ze strany státu žádoucí přesná evidence hospodaření.

Pokud se s přihlédnutím k těmto závěrům podíváme na českou úpravu, nelze ji hodnotit jako zdařilou. Nízký výnos daně je způsoben zejména způsobem identifikace základu daně. Daňový systém dovoluje využití uplatnění výdajů procentem z příjmů bez výjimek téměř všem fyzickým osobám podnikajícím.¹³⁰ Nezáleží tedy ani na formě ani na velikosti podniku, limitována je pouze výše paušálu a maximální možný uplatněný výdaj, avšak tyto jsou určeny extrémně vysoce. Možnost uplatnění až 80% z příjmů u zemědělské výroby nebo u řemeslných živností je toho příkladem.

Je obecně známo, že náklady na tyto činnosti jsou vysoké. Poplatník si je tohoto faktu vědom, a tak zcela jistě počítá každý výdaj, aby na konci zdaňovacího období rozhodl, zda se mu nevyplatí spíše uplatnit skutečné výdaje. Nebo by počítal, kdyby nebyl systémem absolutně demotivován.

Demotivaci způsobuje hned několik skutečností. Je to především vysoká hranice příjmů, při kterých ještě při uplatnění slevy na poplatníka vyjde nulová daň. Druhým faktorem, který s tímto úzce souvisí, je počet poplatníků, který paušální výdaje využívá. Tyto osoby obvykle netrvají na převzetí daňového dokladu, jelikož při uplatnění výdajů

¹³⁰Bliže k výjimkám viz § 12 z. č. 586/1992 Sb. o daních z příjmů.

paušálem jej nepotřebují, stejně jako konečný spotřebitel. Jakmile není žádný daňový doklad, není ani příjem, který by zvyšoval daňový základ. Tento příjem je tak často čistým, nezdanitelným příjmem poplatníka. Pokud tedy podnikatel nechce podniknout větší investici nebo nechce odepisovat větší majetkové hodnoty, nemá důvod daňovou evidenci vést.

Přitom při zachování současného systému, kdy by bylo možné uplatnit pouze skutečné výdaje, by situace vypadala následovně:

Příjmy	Výdaje	Procento výdajů	Základ daně	Daň před slevou	Sleva na dani	Daň
200.000	34.000	17,2%	165.600	24.840	24.840	0
600.000	434.400	72,4%	165.600	24.840	24.840	0

Tabulka 4: Nutná velikost nákladů pro nulovou daňovou povinnost (vlastní výpočet autora)

V případě ročního příjmu 200 tis. Kč (měsíčně cca 16 tis. Kč) stačí uplatnit skutečné výdaje ve výši 17,2%, aby poplatník dosáhl nulové daňové povinnosti. V případě vyššího příjmu 600 tis. ročně (měsíčně 50 tis. Kč) je pak třeba 72,4%. Při výrazně vyšším měsíčním příjmu se tak procento příjmů zvýšilo, nicméně stále se téměř vyrovná skupinám příjmů dle § 7 odst. 7 a) a b) zákona, kde lze očekávat existenci vyšších nákladů.

Z výpočtů vyplývá, že možnost uplatnění výdajů paušálem je tak z hlediska ekonomického téměř nadbytečná. Základní sleva na poplatníka, která de facto tvoří jakousi nezdanitelnou část daně, dokáže velmi efektivně rozlišit skupinu poplatníků s vysokými reálnými náklady od těch, pro které je uplatňování výdajů paušálem pouze jednoduchou možností, jak si vytvořit úsporu na dani.

Pokud mohu soudit, eliminace paušálů by tak z velké části přispěla k významnému zvýšení výnosu daně u osob, které podávají daňové přiznání, avšak vedla by k větším administrativním nákladům na straně poplatníka i správce daně. Bylo by tedy záhodno ji alespoň v částečném měřítku zachovat. Zákonodárce by však měl pečlivě zvážit, jakým způsobem paušál užít. Obecně lze vypíchnout tyto charakteristiky, které by měl naplnit.

Zvýhodnění by mělo existovat pouze pro malé podniky, které fungují spíše jako alternativa k zaměstnání. Větší podnik, který se již rozsahem své činnosti přibližuje

právníckým osobám, by měl také mít obdobné daňové povinnosti jako právnické osoby, aby nevznikalo neodůvodněné zvýhodnění pouze na základě formy. Výše paušálů by měla být pouze motivací pro začátek podnikání, ale neměla by vést k dlouhodobému setrvání v této formě v případech, kdy se podnik dále rozvíjí.

Eliminací paušálů by však znovu vyvstala otázka daňové uznatelnosti některých výdajů, ze které plynou náklady jak poplatníkovi při sestavování daňového přiznání, tak správci daně při případné kontrole. Zde bych viděla jako řešení širší možnost uplatnění jen části konkrétního výdaje v případech, kdy je možno věc často užívat i pro osobní i pro podnikatelské účely, tedy např. elektronika, softwarové licence, nebo prostory, a to zejména právě pro fyzické osoby podnikající.

Změny zákona o daních z příjmu v této oblasti jsou velmi těžko uskutečňovány a často jsou důsledkem politického kompromisu, který nevyhovuje žádné straně. Ačkoliv zde v posledních letech již existuje tendence uplatnění výdajů procentem z příjmů omezit, prozatím šlo vždy jen o jednotlivosti. Mezi takové patří zejména stanovení maximálních částek pro uplatnění výdajů nebo nemožnost uplatnit slevu na manželku a děti. Je nutné uznat, že jde o výrazný tendenční posun v porovnání s opatřeními z let 2008-2010. Navzdory tomu jsou to opatření, která se dotýkají jen menší části podnikatelů a navíc zasahují do sociální oblasti, ale výrazně nemotivují poplatníka ke změně. Lze tak říci, že jsou to změny spíše nekoncepční, které jsou důsledkem silné politické nevole tuto problematiku změnit.

3.6 Cena práce a švarc-systém

Problémy týkající se tvorby základu daně v případě podnikatele však nejsou jediným úskalím, které vede ke stále se zvyšujícím rozdílům ve výnosech daní obou zmíněných skupin poplatníků. V předchozím textu byla pozornost zaměřena zejména na faktory ovlivňující výši daně podnikatele. V případě zdanění zaměstnanců se většinou o mnoha problémech nehovoří. Výnos této daně je přinejmenším přijatelný a kvůli nemožnosti poplatníka ovlivnit výši daně (vzhledem k tomu, že je hrazena zaměstnavatelem a není

možné u ní uplatnit výdaje), nedochází ani k významnějším únikům. I přesto je však její konstrukce diskutabilní, a to zejména z hlediska odvodů na pojistných.

Samotná lineární sazba daně z příjmů ve výši 15% patří v evropském kontextu spíše k nižším, avšak kromě daně je poplatník povinen odvést i pojistné. To naopak patří k nejvyšším v Evropě.¹³¹ Z Tabulky č. 3 vyplývá, že zaměstnanec s velice nízkým příjmem 100 tis. Kč hrubého ročně (8 333 Kč měsíčně) sice nemusí platit daň z příjmů, avšak na sociálním a zdravotním pojištění zaplatí sám 10.500 Kč a zaměstnavatel za něj odvede 34 tis. Kč za rok. Vzhledem k tomu, že veškeré tyto platby provádí zaměstnavatel, je povinen za takového zaměstnance za zdaňovací období odvést celkem 44 500 Kč. Bez ohledu na právní formu pojistných lze říci, že pokud chce zaměstnavatel vyplatit zaměstnanci čistých 89 tis. Kč, musí si připravit ročně 133 500 Kč. V případě, že by zaměstnanci chtěl vyplatit 231 540 Kč ročně (tj. 25 tis. Kč hrubého měsíčně) musí mít připraveno 402 tis. Kč. V prvním případě tak na pojistném odvede 44 500 Kč a v druhém 135 tis. Kč. Cena zaměstnávání je tak ve výsledku zejména díky odvodům na sociální zabezpečení vysoká. Není tedy ani překvapením, že hlavním příjmem státního rozpočtu je právě pojistné na sociální zabezpečení.¹³²

Toto rozdělení celkové daňové zátěže poplatníka, případně zaměstnavatele, je však také jedním z důvodů existence tzv. švarc-systému – tedy skutečnosti, kdy závislá práce, jež by měla být vykonávána v pracovním poměru, je činěna na základě jiné než pracovní smlouvy (či dohody), která tak ze zaměstnance činí de facto podnikatele. To má významné daňové, respektive odvodové důsledky, jelikož „zaměstnavatel“ nemá povinnost hradit daň ani pojistné. Tato povinnost je přenesena na samotného poplatníka, který však odvádí pojistné pouze za sebe. Vysoká odvodová povinnost zaměstnavatele je tak úplně eliminována.

Tento systém, který je v české realitě hojně využíván, není žádnou novinkou. První zmínku o něm nacházíme již v roce 1934.¹³³ Současnou podobu mu však umožnil

131 Blíže viz stats.oecd.org [online]. 2015 [cit. 2015-02-28]. Central government personal income tax rates and thresholds. Dostupné na WWW: <http://stats.oecd.org/index.aspx?DataSetCode=TABLE_I1> či stats.oecd.org [online]. 2015 [cit. 2015-02-28]. Marginal personal income tax and social security contribution rates on gross labour income. Dostupné na WWW: <http://stats.oecd.org/index.aspx?DataSetCode=TABLE_I1>.

132 V roce 2013 na něm bylo vybráno více než 372 ml Kč. Blíže viz GENERÁLNÍ FINANČNÍ ŘEDITELSTVÍ. *Informace o činnosti Finanční správy České republiky za rok 2013*, č.j. 30915/14/7000-01000-050012, s. 6.

133 Zákon o soukromých zaměstnavatelích z roku 1934 jej definuje takto: „Označí-li strany smlouvu

zejména zákoník práce, účinný od roku 2006, který přinesl definici závislé práce, jak byla popsána v první kapitole. Ani tento zákon ani zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti v tehdejší znění však nepřinesly normu, která by stanovila sankci za vykonávání závislé práce mimo pracovní poměr.¹³⁴ Tato mezera v zákoně, ač všem dobře známá, však byla dlouhou dobu mimo pozornost zákonodárce. Snaha o změnu zákona se poprvé objevila až v době ekonomické krize v roce 2008 a v následujících letech. Reálným důvodem nutnosti změny však nebyla samotná krize, ale legislativní uvolnění podnikání fyzických osob, o němž bylo hovořeno v předchozích kapitolách. Zrušení minimálního základu daně a zvýšení procent u paušálního uplatnění výdajů udělalo švarc-systém nejvýhodnějším v historii. Pokud byly klasické zaměstnanecké práce vykonávány na živnostenský list, bylo možno uplatnit z příjmů 60% výdajů, což v situaci, kdy poplatník pracoval v místě faktického „zaměstnavatele“ a s jeho pomůckami, vedlo k výrazné úspoře na dani, ale i na pojistném, a to jak na straně poplatníka, tak zejména na straně zaměstnavatele.

Změnu přinesla až novela zákona č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti, účinná k 1. 1. 2012, která hranici mezi legálním podnikáním fyzických osob a zneužíváním této formy určila v § 5 písm. e bod 1, když stanovila, že výkon závislé práce mimo základní pracovní poměr je nelegální prací. To, že snaha postihnout účelové zaměstnávání je míněna zcela vážně, naznačují i pokuty, které zákon ukládá. Fyzické osobě dopouštějící se takového přestupku může být uložena pokuta až do výše 5 mil. Kč, právnické osobě dokonce až do výše 10 mil. Kč. Osoba, která bude takto nelegální práci vykonávat, může čelit pokutě až 100 tis. Kč.¹³⁵

Tyto sankce jsou zajisté krokem vpřed, již nyní se však ukazuje, že v mnohých případech je velmi sporné určit, zda se o švarc-systém opravdu jedná či ne.

např. jako smlouvu o dílo, ale tato smlouva naplňuje podstatně znaky pracovní smlouvy, jedná se o prohrěšek vůči právní formě. Nerozhoduje právní titul, ale pravá kvalita práce zaměstnance.“ Blíže viz BEZOUŠKA, P. Závislá práce. *Právní rozhledy*. 2008. roč. 16, č. 16, str. 579.

134 Tato úprava nahradila dřívější zákaz obsažený v §13 zákona o zaměstnanosti, který de facto neumožňoval kvůli širokému chápání plnění běžných úkolů využití služeb subdodavatelů. *„Právnická nebo fyzická osoba je povinna plnění běžných úkolů vyplývajících z předmětu její činnosti zajišťovat svými zaměstnanci, které k tomu účelu zaměstnává v pracovněprávních vztazích podle zákoníku práce.“*

135 Dle § 139 odst. 1 písm. e), odst. 3 písm. c) a § 140 odst. 1 písm. c), odst. 4 písm. f). V původním znění § 140 odst. 4 písm. f) byla určena i výše minimální pokuty 250.000 Kč, avšak Ústavní soud tuto část ustanovení zrušil.

Formy účinného boje proti této formě „zaměstnávání“ jsou v zásadě dvě. Obě však s sebou nesou nutnost zásadní změny systému, ke které je velmi těžké najít shodu napříč politickým spektrem.

První metodou je již zmiňovaná eliminace paušálního uplatňování výdajů. Ta by mohla vést k automatickému omezení švarc-systému zvláště v případech, kdy jej chce právě fiktivní podnikatel, jelikož by se stala mnohdy daňově nevýhodnou. V případech, kdy je iniciátorem takového druhu vztahu „zaměstnavatel“, by situace zřejmě vedla k jistému omezení, avšak tento institut by byl zřejmě nahrazen jinou oblíbenou praxí, kdy zaměstnavatel zaměstnanci vyplatí minimální mzdu a zbytek mu dá tzv. na ruku. Stejně jako v případě švarc-systému, dokonce ještě významněji, dochází ke snížení vyměřovacího základu pro pojistné, které ve svém důsledku vede k výraznému snížení starobního důchodu oproti částce, kterou by poplatník dostal, pokud by všechny příjmy přiznával.

Ještě komplexnějším řešením by pak bylo zlevnění práce. O to ve svém dlouhodobém výhledu usiluje i Evropská unie. Na českou realitu je však velmi těžké toto aplikovat. Daň z příjmů, na jejíž snižování je zejména apelováno, již nízká je. Problematické je však právě pojistné, jehož snižování si na druhou stranu lze jen stěží představit. Již v současné době je z důchodového účtu vypláceno výrazně více, než je stát schopen na pojistném vybrat, a je pravděpodobné, že vzhledem ke stárnutí populace tomu tak bude i nadále. Snižování pojistného tak z praktického hlediska nepřipadá v úvahu. Budoucnost je v tomto ohledu velmi nejistá. Stárnutí populace je však ve vyspělých zemích celosvětovým jevem, a tak se většina států s tímto problémem potýká nebo se v nejbližší době bude potýkat.

Tato nejistota ohledně budoucnosti však mnohdy ještě více odrazuje mladší poplatníky od přispívání do systému sociálního zabezpečení, což vyvolává další snižování výběru pojistného. Systém se tak dostává do spirály, kterou bude možné jen stěží opustit pouze na základě zvyšování nebo snižování výše pojistného. V tomto ohledu je tedy dle mého názoru nutné obzvláště stimulovat povědomí občanů o nutnosti tvorby soukromých úspor na stáří, a to alespoň do doby, než dojde ke schválení takové důchodové reformy, která zajistí financování důchodového systému, a při tom nepovede ke zdražování práce a k jejímu přesunu do šedé či černé ekonomiky. Je též možné, že

bude nutné přehodnotit i samotnou koncepci sociálního státu a její udržitelnost pro budoucí generace.

Závěr

Česká republika jako postkomunistická demokracie má specifický charakter, jemuž se musí přizpůsobit i daňový systém, aby mohl fungovat efektivně, a to alespoň po dobu, než zde převládne smýšlení nedotčené minulou dobou. Země s podobnou historií jako naše republika se obvykle vyznačují relativně nízkými příjmy poplatníků a špatnou platební morálkou, a to jak úmyslnou, tak vzniklou v důsledku neznalosti složitého daňového zákonodárství. Obvykle se v důsledku toho zaměřují spíše na výběr nepřímých daní, kde faktor odlišných osob poplatníka a plátce přispívá k většímu inkasu daně. I přes tuto tendenci nelze zdanění příjmů opomíjet, a je třeba budovat efektivní systém, který s rostoucí ekonomikou a rostoucími příjmy poplatníků bude moci do rozpočtu přinášet větší množství financí.

Významný rozdíl mezi příjmy státu z daně vybírané od zaměstnanců a daně vybírané od podnikatelů mě přiměl ke studiu zdanění těchto dvou skupin poplatníků a hledání důvodů tohoto rozporu, jeho ospravedlnění nebo naopak řešení. Během zkoumání jsem pak dospěla k jednoznačným závěrům.

Nelze porovnávat příjem podnikatele s příjmem zaměstnance. Jde o nesrovnatelné kategorie. Vystavit srovnání z hlediska daňového lze až základ daně a z něj vypočtenou daň. Základ daně je však zdaňován pro obě skupiny na stejném principu, a nevytváří tak mezi nimi žádný významný rozdíl. Hlavní obtíž působící rozkol mezi oběma skupinami poplatníků spočívá v určení dílčího základu daně podnikatele. Ten by měl být tvořen podle obecného pravidla, tedy odečtením výdajů na dosažení, udržení a zajištění příjmu od takového příjmu. Jakákoliv odchylka od tohoto pravidla by měla být ospravedlnitelná speciálním účelem. Nejinak by tomu mělo být v případě možnosti zjednodušeného uplatnění výdajů, které podnikatelé mohou využít. Pokud se však z výjimky stane základní pravidlo, které využívá valná většina poplatníků, systém je nastaven špatně a je třeba ho změnit.

Samotná koncepce zdanění zaměstnance a podnikatele tak ve své podstatě není výrazně odlišná. Problematická je právě tvorba dílčího základu daně podnikatelů v případě, kdy své výdaje uplatňují procentem z příjmů. V tom spatřuji zásadní důvod, proč je od takových osob vybrán na dani mnohem nižší obnos. Efekt způsobený

uplatněním paušálních výdajů je ještě násoben možností každého poplatníka odečíst si základní slevu ve výši 24.840,- Kč, které odpovídá roční základ nepodléhající dani 165.600 Kč. Kombinací těchto dvou opatření tak podnikatel může legálně optimalizovat tak, že efektivní zdanění jeho příjmu v případě 2 mil. Kč při uplatnění nejvyššího paušálu a základní slevy činí pouhých 1,76%. O částce 1,6 mil. Kč, kterou uplatňuje jako výdaj, nemusí mít jediný doklad. Tato situace se mi jeví jako neúnosná.

Samotná sleva na dani dokáže výrazně snižovat daňové břemeno poplatníka a navíc působí plošně na všechny, takže ji lze považovat za spravedlivou. Oproti tomu paušální uplatňování výdajů v této podobě vede v zásadě pouze k daňovým úsporám osob s velmi nízkými výdaji a přispívá též k nepřiznávání velkého množství příjmů a současně faktické nemožnosti takové poplatníky kontrolovat správcem daně.

Ačkoliv je daň z příjmu obecně považována za daň, která nejvíce odráží platební schopnosti poplatníka, v případě konstrukce daně podnikatele to neplatí. Extrémní zjednodušení je dostupné téměř pro všechny podnikatele, a tak je ideální příležitostí pro legální daňovou optimalizaci a dovoluje z významné části i existenci švarc-systému.

Avšak ani zdanění zaměstnanců není koncipováno ideálně. Cena práce je v České republice zejména kvůli odvodům na pojistném vysoká, což mnohé zaměstnavatele odrazuje od zaměstnávání. Právě paušální uplatňování výdajů a nelehké určování typu práce, kterou je třeba vykonávat v pracovním poměru, způsobují, že zaměstnavatelé volí nejrůznější cesty, jak pracovníky získat a přitom se velkému zdanění vyhnout.

Jak již bylo řečeno, krokem ke zlepšení situace by bylo zlevnění práce. Avšak pojistné, které je hlavní zátěží zaměstnavatelů, není možné vzhledem k stárnutí populace a nejistému vývoji důchodového systému pouze snížit, aby se situace vyřešila. Obávám se, že v tomto ohledu bude velice náročné vymyslet kombinaci daňových a důchodových opatření, které by vytvořily optimální systém. V tomto ohledu jsem ani během svého zkoumání nedospěla k žádnému přijatelnému závěru. Domnívám se však, že není v našich silách vymyslet komplexní řešení tzv. na jeden pokus. Nejhorším řešením však zcela jistě je nepokusit se situaci řešit vůbec. Proto si myslím, že i přes dlouhodobý dluh v podobě důchodové reformy, případně reformy sociálního pojištění, je nutné vytrvat ve snaze reformovat alespoň daň z příjmů.

I přes očekávanou složitost je nutné v tomto případě přejít k zásadní změně, a to k přijetí nového zákona o daních z příjmů, který by dnešní mnohokrát novelizovaný nepřehledný zákon plný vnitřních rozporů nahradil. I tento krok však bude pouze malým krůčkem ke stabilizaci rozpočtové soustavy.

Vzhledem k existenci rozdílných druhů příjmů, mezi nimi právě i příjmů z podnikání, není dle mého názoru možné oddělit pravidla pro zdanění fyzických a právnických osob do dvou odlišných zákonů. Fyzické osoby podnikající by tak musely být buď částečně odkázány na zákon týkající se právnických osob, nebo by muselo dojít k výraznému zjednodušení jejich zdanění, což vzhledem k současné formě zjednodušení a jeho důsledkům nevidím jako dobré východisko.

Použitá literatura

Monografie

AULT, J. H., ARNOLD, B. J. *Comparative Income Taxation*. 3. vydání. New York: Aspen Publishers, 2010. 559 s. ISBN 978-0-7355-9012-0

BAKEŠ, M., KOTÁB, P., MARKOVÁ, H. a kol. *Finanční právo*. 6., upravené vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 549 s. ISBN 978-80-7400-440-7

BĚLINA, M. a kol. *Pracovní právo*. 6., doplněné a podstatně přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 464 s. ISBN 978-80-7400-283-0

BOEIJEN-OSTASZEWSKA, O. VAN SCHELLEKENS, M. (eds.), *European Tax Handbook 2012*. Amsterdam: IBFD, 2012. 974 s. ISBN 978-90-8722-134-8

BOHÁČ, R., *Daňové příjmy veřejných rozpočtů v České republice*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2013. 332 s. ISBN-978-80-7478-363-0

ČERVINKA, T. *Zdravotní pojištění zaměstnavatelů, zaměstnanců a OSVČ s komentářem a příklady 2014*. 6. aktualizované vydání. Olomouc: ANAG, 2014. 175 s. ISBN 978-7263-860-4

DVOŘÁKOVÁ, V. a kol. *Zdaňování příjmů fyzických a právnických osob 2013/2014*. 1. vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2013. 328 s. ISBN 978-80-720-916-8

GRŮŇ, L. *Finanční právo a jeho instituty*. 3., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2008. 355 s. ISBN 978-80-7201-745-4

JÁNOŠÍKOVÁ, P., MRKÝVKA, P., TOMAŽIČ, I. et. al. *Finanční a daňové právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 525 s. ISBN 978-80-7380-155-7.

KUBÁTOVÁ, K. *Daňová teorie a politika*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 276 s. ISBN 978-80-7357-574-8

KUBÁTOVÁ, K., VÍTEK, L., *Daňová politika a praxe*. 1. vydání. Praha: CODEX Bohemia, s.r.o., 1996. 264 s. ISBN 80-85963-23-X

KUBÁTOVÁ, K., VYBÍHAL, V. a kol. *Optimalizace daňového systému České republiky v kontextu Evropského regionu a měnícího se ekonomického, sociálního a právního prostředí*. 1. vydání. Praha: EUROLEX, 2004. 179 s. ISBN 80-86861-05-8

MARKOVÁ, H., BOHÁČ, R. *Rozpočtové právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. 264 s. ISBN 978-80-7179-551-3

MELZER, F., TÉGL, P., a kolektiv. *Občanský zákoník – velký komentář*. Svazek III. §419-654. Praha: Leges, 2014. 1264 s. ISBN 978-80-7502-003-1

Meritum Daň z příjmů 2014. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. ISBN 978-80-7478-462-0

PEKOVÁ, J. *Veřejné finance: teorie a praxe v ČR*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 644 s. ISBN 978-80-7357-698-1

PELC, C. *Zákon o daních z příjmů. Komentář*. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 1392 s. ISBN 978-80-7400-364-6

PRUDKÝ, P., LOŠTÁK, M., *Jak vyplnit daňové přiznání za rok 2006*. 14., doplněné a aktualizované vydání. Olomouc: ANAG, 2006. 271 s. ISBN 80-7263-360-0

PRUDKÝ, P., LOŠTÁK, M., *Jak vyplnit daňové přiznání za rok 2005*. 13., doplněné a aktualizované vydání. Olomouc: ANAG, 2005. 255 s. ISBN 80-7263-309-0

PRUDKÝ, P., LOŠTÁK, M., *Jak vyplnit daňové přiznání za rok 2007*. 15., doplněné a aktualizované vydání. Olomouc: ANAG, 2006, 317 s. ISBN 978-80-7263-425-5

VANČUROVÁ, A. *Zdanění osobních příjmů*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013. 428 s. ISBN 978-80-7478-388-3

VANČUROVÁ, A., LÁCHOVÁ, L., VTKOVÁ, J., *Daňový systém ČR 2004 aneb učebnice daňového práva pro obchodní akademie, ekonomické studijní obory na středních odborných školách a na vyšších odborných školách, pro vysokoškolské obory s ekonomickým zaměřením*. 7., rozšířené vydání. Praha: VOX a.s., 2004. 366 s. ISBN 80-86324-42-7

VANČUROVÁ, A., LÁCHOVÁ, L., *Daňový systém ČR 2006 aneb učebnice daňového práva pro obchodní akademie, ekonomické studijní obory na středních odborných školách a na vyšších odborných školách, pro vysokoškolské obory s ekonomickým zaměřením*. 8. aktualizované vydání. Praha: 1. VOX a.s., 2006. 324 s. ISBN 80-86324-60-5

ŠPÍRKOVÁ, T. a kol. *Tendence daňového a celního práva v 21. st.* Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., 2011. 108 s. ISBN 978-80-87382-25-7

ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. A kolektiv. *Obchodní zákoník. Komentář*. 13 vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. 1469 s. ISBN 978-7400-354-7

ZAJÍČKOVÁ, M., BOHÁČ R., VEČEŘ, I. *Základ daně z příjmu a DPH ve vybraných*

státech EU z pohledu daňové harmonizace. 1. vydání. Praha: Leges, 2012. 466 s. ISBN 978-80-87576-21-2

ŽENÍŠKOVÁ, M. *Pojistné na sociální zabezpečení zaměstnavatelů, zaměstnanců, OSVČ a dobrovolně důchodově pojištěných s komentářem a příklady k 1.1.2014*. 6., aktualizované vydání. Olomouc: ANAG, 2014. 159 s. ISBN 978-80-7263-861-1

Odborné články

BEZOUŠKA, P. Závislá práce. *Právní rozhledy*. 2008. roč. 16, č. 16, str. 579.

BONĚK, V. Několik poznámek k tzv. superhrubé mzdě a jejím souvislostem. *Daně a finance*. 2009, roč. 17, č. 5, s. 20-22. ISSN 1801-6006

DĚRGEL, M. Daňová evidence versus účetnictví OSVČ. *Daně a právo v praxi*. 2011, roč. 16, č. 9, s. 27-33. ISSN 1211-7293

DĚRGEL M., Pět hlavních novinek daní z příjmů. *Daně a právo v praxi*. 2013, roč. 18, č. 4, s. 10-16. ISSN 1211-7293

GOLA, P. České daně rychle klesají. *Daně a právo v praxi*. 2009, roč. 14, č. 2, s. 30-32. ISSN 1211-7293

GOLA, P. Hrubá mzda versus čistá mzda ve světě. *Daně a právo v praxi*. 2009, roč. 14, č. 11, s. 35-36. ISSN 1211-7293

MACHÁČEK, I. Problematika uplatnění paušálních výdajů za rok 2008. *Daně a právo v praxi*. 2009, roč. 14, č. 1, s. 21-27. ISSN 1211-7293

MACHÁČEK, I., Přechod ze skutečných výdajů na paušální výdaje a naopak. *Daně a právo v praxi*. 2013, roč. 18, č. 5, s. 18-22. ISSN 1211-7293

Odborné články v elektronické podobě

<http://www.danarionline.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-02-06]. VARVAŘOVSKÝ, P. Ústavní soud o daních z příjmů. *Daňový expert*. 2008, roč. 4, č. 1. ISSN 1801-2779. Dostupný na WWW: <http://www.danarionline.cz/archiv/dokument/doc-d10093v12995-ustavni-soud-o-danich-z-prijmu/?search_query=%24issue%3D17I59&order_by=&order_dir=&type=&search_results_page=>>.

<http://www.danarionline.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. BĚHOUNEK, P. Daňová reforma – Změny týkající se závislé činnosti. *Účetnictví v praxi*. 2007, roč. 4., č. 11.

ISSN 1211-7307. Dostupné z WWW:

<<http://www.danarionline.cz/archiv/dokument/doc-d2818v3636-danova-reforma/>>.

<http://www.danarionline.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. PILAŘOVÁ, I., Výhody a nevýhody paušálních výdajů fyzických osob. *Účetnictví v praxi*. 2009. roč. 6, č. 12.

ISSN 1211-7307. Dostupné na WWW:

<<http://www.danarionline.cz/archiv/dokument/doc-d7986v10639-vyhody-a-nevyhody-pausalnich-vydaju-fyzicky-ch-osob/>>.

<http://www.danarionline.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-06]. BĚHOUNEK, P. Změny pro OSVČ v daních z příjmů. *Daně a právo v praxi*. 2004. roč. 10, č. 1. ISSN 1211-7293. Dostupné na WWW: <<http://www.danarionline.cz/archiv/dokument/doc-d1952v2713-zmeny-pro-osvc-v-danich-z-prijmu/>>.

<http://www.ucetnikavarna.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-07]. DĚRGEL, M. Výdajové paušály. *Daně a právo v praxi*. 2006. roč. 12, č. 1. ISSN 1211-7293. Dostupné na WWW: <<http://www.ucetnikavarna.cz/archiv/dokument/doc-d48v24-vydajove-pausaly/>>.

<http://www.ucetnikavarna.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-07]. DOBEŠOVÁ, K. O změnách zákona o daních z příjmů v zákoně o stabilizaci veřejných rozpočtů, z pohledu zaměstnance a zaměstnavatele. *Práce a mzda*. 2007. roč. 3, č. 11. ISSN 0032-6. Dostupné na WWW: <<http://www.ucetnikavarna.cz/archiv/dokument/doc-d2680v3473-o-zmenach-zakona-o-danich-z-prijmu-v-zakone-o-stabilizaci/>>.

Právní předpisy

ú. z. č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky

ú. z. č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod

z. č. 586/1992 Sb. o daních z příjmů

z. č. 280/2009 Sb. daňový řád

z. č. 243/2000 Sb. o rozpočtovém určení daní

v. č. 323/2002 Sb. o rozpočtové skladbě

z. č. 589/2012 Sb. o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na politiku zaměstnanosti

z. č. 592/1992 Sb. o pojistném na veřejné zdravotní pojištění

z. č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění

z. č. 187/2006 Sb. o nemocenském pojištění

z. č. 48/1997 Sb. o veřejném zdravotním pojištění

z. č. 89/2012 Sb. občanský zákoník

z. č. 513/1991 Sb. obchodní zákoník

z. č. 90/2012 Sb. o obchodních společnostech a družstvech

z. č. 206/2005 Sb. zákoník práce

z. č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti

Pokyn č. D – 285 k aplikaci § 6 odst. 1 a 2 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů

Vyhláška ministerstva práce a sociálních věcí č. 208/2014 Sb. o výši všeobecného vyměřovacího základu za rok 2013, přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2013, redukčních hranic pro stanovení výpočtového základu pro rok 2015 a základní výměry důchodu stanovené pro rok 2015 a o zvýšení důchodů v roce 2015

Judikatura

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 24.2.2005 č.j. 2 Afs 62/2004

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26.5.2005 č.j. 2 Afs 161/2004-131

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 1.6.2005 č.j. 2 Afs 176/2004-140

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 31.3.2004 č.j. 5 Afs 22/2003-55

Usnesení Ústavního soudu ze dne 12.1.2005 č.j. I.ÚS 352/04.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 16.7.2009 č.j. 8 Afs 6/2008 – 129

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26. 5. 2005 č.j. 7 Afs 35/2005

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 21.9.2007 č.j. 5 Afs 148/2006-50

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28.2.2006 č.j. 5 Afs 8/2005-79

Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 3/95 ze dne 11.10.1995

Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 24/07 ze dne 8.1.2008

Legislativní texty a jiné

Důvodová zpráva ke sněmovnímu tisku 222/0 – vládnímu návrhu zákona o stabilizaci veřejných rozpočtů

MINISTERSTVO FINANCÍ. *Informace o činnosti daňové správy České republiky za rok 2006*

MINISTERSTVO FINANCÍ. *Informace o činnosti daňové správy České republiky za rok 2008*

MINISTERSTVO FINANCÍ. *Informace o činnosti daňové správy České republiky za rok 2010*

GENERÁLNÍ FINANČNÍ ŘEDITELSTVÍ. *Informace o činnosti daňové správy České republiky za rok 2011, č.j. 17869/12-1910*

GENERÁLNÍ FINANČNÍ ŘEDITELSTVÍ. *Informace o činnosti daňové správy České republiky za rok 2012, č.j. 29385/13-7000-01000-010457*

GENERÁLNÍ FINANČNÍ ŘEDITELSTVÍ. *Informace o činnosti Finanční správy České republiky za rok 2013, č.j. 30915/14/7000-01000-050012*

Elektronické zdroje

<http://www.penize.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-02-27]. Daň z příjmů 2006: přehled nejvýznamnějších změn. Dostupné z WWW: <<http://www.penize.cz/dane/18625-dan-z-prijmu-2006-prehled-nejvyznamnejsich-zmen>>.

<http://www.penize.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-02-27]. Daň z příjmů fyzických osob: změny pro rok 2006 v kostce. Dostupné z WWW: <<http://www.penize.cz/dane/17826-dan-z-prijmu-fyzickych-osob-zmeny-pro-rok-2006-v-kostce>>.

<http://www.penize.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-02-27]. Daň z příjmů zaměstnanců za rok 2005. Dostupné z WWW: <<http://www.penize.cz/dane/17742-dan-z-prijmu-zamestnancu-za-rok-2005-nevyhodne-novinky>>.

<http://journalistsresource.org/> [online]. 2015 [cit. 2015-02-28]. Self-employment and

local economic performance: Evidence from U.S. Counties. Dostupné z WWW: <<http://journalistsresource.org/studies/economics/commerce/self-employment-local-economic-performance-evidence-us-counties/#sthash.fn3i85Jz.dpuf>>.

<https://www.gov.uk> [online]. 2015 [cit. 2015-02-28]. Simplified expenses if you're self-employed . Dostupné na WWW: <<https://www.gov.uk/simpler-income-tax-simplified-expenses>>.

<http://www.irs.gov/> [online]. 2015 [cit. 2015-02-28]. Self-Employed Individuals Tax Center. Dostupné na WWW: <<http://www.irs.gov/Individuals/Self-Employed>>.

<https://www.bmf.gv.at/> [online]. 2015 [cit. 2015-02-28]. Pauschalierung im Rahmen der Einkommensteuer. Dostupné na WWW: <<https://www.bmf.gv.at/steuern/selbststaendige-unternehmer/pauschalierung/p-einkommensteuer.html>>.

<http://www.rzp.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-05]. Roční přehled podnikatelů a živností. Dostupné na WWW: <<http://www.rzp.cz/statistikySbj.html>>.

<http://www.podnikatel.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-01]. Výsledky Sčítání lidu jasno o počtu podnikatelů neudělaly. Dostupné na WWW: <<http://www.podnikatel.cz/clanky/vysledky-scitani-jasno-o-poctu-podnikatelu-neudelaly/>>.

<http://www.cssz.cz/> [online] 2015 [cit. 2015-03-05] Přehled o celkovém počtu osob samostatně výdělečně činných podle krajů. Dostupné na WWW: <http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/6E6FFE8E-80A5-4122-B4F5-48EFD52A67C/0/k30_09_2014_pocetOSVC.pdf>.

<http://www.mfcr.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-05] Plnění státního rozpočtu. Dostupné na WWW: <<http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/plneni-statniho-rozpoctu>>.

<http://www.scitani.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-05] Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001. Dostupné na WWW: <http://www.scitani.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/scitani_lidu_domu_a_bytu_v_roce_2001>.

<http://www.zakonyprolidi.cz/> [online]. 2015 [cit. 2015-03-05]. Historie zákon o daních z příjmů. Dostupné na WWW: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-586/info>>.

ec.europa.eu [online]. 2015 [cit. 2015-03-19]. Communication of 23 May 2001 on "Tax policy in the European Union - Priorities for the years ahead". Dostupné na WWW: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/tax_policy/index_en.htm>.

www.prf.cuni.cz [online]. 2015 [cit. 2015-03-18]. Prezentace JUDr. Pavlína

Vondráčkové na téma daňový systém Francie. Dostupné na WWW:
<<http://www.prf.cuni.cz/detail-struktury/164/1404045233/>>.

www.prf.cuni.cz [online]. 2015 [cit. 2015-03-18]. Prezentace ze dne 10.11.2014 na téma daňový systém Německa. Dostupné na WWW: <<http://www.prf.cuni.cz/detail-struktury/164/1404045233/>>.

stats.oecd.org [online]. 2015 [cit. 2015-02-28]. Central government personal income tax rates and thresholds. Dostupné na WWW: <http://stats.oecd.org/index.aspx?DataSetCode=TABLE_I1 či stats.oecd.org [online]. 2015 [cit. 2015-02-28] Marginal personal income tax and social security contribution rates on gross labour income. Dostupné na WWW: http://stats.oecd.org/index.aspx?DataSetCode=TABLE_I1>.

Klíčová slova (Key words)

Daň z příjmů fyzických osob (Personal income tax)

Závislá činnost (Employment)

Samostatná činnost (Business)

Uplatnění výdajů procentem z příjmů (Simplified expenses)

Shrnutí

Práce nese název Srovnání zdanění příjmů zaměstnanců a podnikatelů a je rozdělena do tří hlavních kapitol. Jejím cílem je zejména nalézt odpověď na stěžejní otázky, tedy zda existuje rozdíl mezi zdaněním zaměstnanců a podnikatelů (a to ve dvou rovinách – jednak jako ucelených skupin poplatníků, jednak jako poplatníků – jednotlivců), v čem případný rozdíl spočívá a zda je možné a také účelné jej eliminovat. V závěru obsahuje i návrhy na změny současného systému.

Struktura práce přináší tři ucelené tematické bloky. Obsahem prvního z nich jsou zejména definice stěžejních pojmů. Tím je primárně daň. Pro účel práce je chápána široce a nezahrnuje jen plnění, které se jako daň nazývá, ale zahrnuje též povinné pojistné na sociální zabezpečení a na veřejné zdravotní pojištění, které je většina poplatníků daně povinna také platit. Dále se zaměřuje na pojmy zaměstnanec a podnikatel, které lze chápat odlišně na základě různých odvětví práva, v tomto případě zvláště práva pracovního a daňového.

Další kapitola práce se zaměřuje na deskripci tvorby dílčích základů daně zaměstnance a podnikatele a snaží se vyzdvihnout nejen obecné zásady tvorby základu daně, ale zejména odlišnosti, které mohou být právě původem rozdílné míry zdanění obou skupin poplatníků.

Třetí závěrečná část se věnuje samotnému srovnání. Vychází z historického vývoje České republiky, který se ke zdanění vztahuje. Zaměřuje se zejména na ekonomický vývoj a legislativní změny týkající se daně z příjmů, případně pojistných. V kontextu vývoje se pak snaží srovnat efektivní zdanění jednotlivce a nalézt příčiny velkých rozdílů ve výnosech daní vybraných od obou skupin. Důvody nalézá v možnosti uplatňování nákladů procentem z příjmů u příliš široké skupiny podnikatelů. Problém však vidí i v příliš vysoké ceně práce, která odrazuje zaměstnavatele od zaměstnávání a přispívá k rozvoji hybridních či simulovaných vztahů, které mají zaměstnávání nahradit.

Jako první krok k řešení tohoto problému je v práci zdůrazněno právě zrušení možnosti uplatnit výdaje paušálně. To by ideálně mělo být součástí nového zákona o

daních z příjmů, který by měl nahradit mnohokrát novelizovaný, nepříliš přehledný současný zákon.

Resumé

The diploma thesis is entitled The Comparison of taxation of income of individuals – employees and entrepreneurs. Basically it is divided into three main parts. The main goal of the diploma thesis is to find out whether there is a difference between the taxation of employees` income and entrepreneurs` income. If the difference exists then find out why and whether it should be eliminated. The thesis distinguishes two main comparisons - one that is focused on the employees or entrepreneurs as a group and other which concentrates on taxation of concrete individuals of each group. In the end some proposals of changes are given.

The thesis is structured into three parts. The first one is trying to define essential terms of the thesis such as – a tax, an employee or an entrepreneur. As for the tax the thesis marks the social security and health insurance contributions as a part of taxation too because they are very similar to traditional meaning of a tax. When there is spoken of an employee the thesis is trying to suggest the difference between its meaning in labor law and financial law.

The next chapter describes a tax base and how it is created for an employee or entrepreneur. The standard procedure is mentioned but mainly it is focused on the essential differences between the taxpayers when the tax base is formed. These are those differences that are supposed to be the source of disparity between employees and entrepreneurs.

The third part is the comparison itself. Firstly it describes the historical evolution of Czech Republic when it includes taxes. Mostly the economical development and the changes of the tax legislation are introduced. In this context the comparison of an effective taxation of individual employee or entrepreneur is being made. As a consequence of the comparison simplified expenses for entrepreneurs are found as the basic reason of the difference especially between the budgetary revenues of these two groups of taxpayers. Nevertheless it is also a cost of labor that discourages the employers from hiring employees. This leads to creating hybrid relations that may replace the employment to save the money of employers.

It would take to eliminate the simplified expenses to make at least necessary changes however a whole new legislation on taxation of income should be drafted to replace the old and many times revised legislation.